

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки та менеджменту
Кафедра економіки, підприємництва та туризму

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

РЕМЕЗ ВІКТОР МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 658.5:658.1

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Управління виробничим потенціалом підприємницьких структур

076 «Підприємництво та торгівля»

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **В. М. РЕМЕЗ**

Керівник роботи

ПЛОТНІКОВА Марія Федорівна

к. е. н., доцент

Житомир – 2024

АНОТАЦІЯ

Ремез В. М. Управління виробничим потенціалом підприємницьких структур. – *Кваліфікаційна робота на правах рукопису.*

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 076 – Підприємництво та торгівля. – Поліський національний університет, 2024.

Сутність процесів управління виробничим потенціалом підприємницьких структур полягає в ефективному використанні наявних ресурсів для досягнення стратегічних цілей підприємства. Його основними аспектами є аналіз ресурсів, оцінка виробничих можливостей, планування виробництва, стратегічне та оперативне планування, організація виробничих процесів, використання технологій, контроль та оцінка ефективності, моніторинг виробничих процесів, оцінка результатів, управління якістю, постійне вдосконалення, мотивація персоналу, розвиток корпоративної культури, інновації та розвиток, інноваційні підходи та інвестиції забезпечують ефективне управління виробничим потенціалом підприємницьких структур, сприяючи їх стабільному розвитку та підвищенню конкурентоспроможності на ринку.

Ключові слова: підприємництво, управління, виробничий потенціал, бізнес.

SUMMARY

Remez V. M. Management of the production potential of entrepreneurial structures. – *Manuscript.*

Qualification work for a master's degree in specialty 076 – Entrepreneurship, trade and exchange activity. – Polissia National University, 2024.

The essence of the processes of managing the production potential of entrepreneurial structures is the efficient use of available resources to achieve the strategic goals of the enterprise. Its main aspects are resource analysis, assessment of production capabilities, production planning, strategic and operational planning, organization of production processes, use of technologies, control and evaluation of efficiency, monitoring of production processes, evaluation of results, quality management, continuous improvement, staff motivation, development of corporate culture, innovation and development, innovative approaches and investments ensure effective management of the production potential of business structures, contributing to their sustainable development.

Keywords: entrepreneurship, management, production potential, business.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1.. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР	6
1.1. Виробничий потенціал, його складові та методи дослідження	6
1.2. Роль виробничого потенціалу у формуванні конкурентних переваг підприємств та їх продукції	12
Висновки до розділу 1	20
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР	22
2.1. Характеристика сучасного бізнес-середовища підприємницьких структур Житомирської області	22
2.2. Наявність та стан виробничих ресурсів ПП «Агрофірма «ХХІ»	29
Висновки до розділу 2	36
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР	38
3.1. Підвищення ефективності використання трудових ресурсів та матеріальних засобів	38
3.2. Резерви підвищення ефективності управління виробничим потенціалом ПП «Агрофірма ХХІ»	45
Висновки до розділу 3	48
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	54
ДОДАТКИ.....	60

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Динаміка сучасного бізнесу вимагає від лідерів підприємств постійної адаптації та пошуку нових шляхів розвитку. Одним з ключових факторів успіху є ефективне використання виробничого потенціалу. Кожне підприємство має унікальний набір ресурсів та можливостей, і завдання керівництва – перетворити ці активи на конкурентну перевагу. Навіть при значних інвестиціях, без належної організації виробництва, підприємство ризикує втратити свої позиції на ринку. Тому, розробка та впровадження механізмів підвищення ефективності виробництва є одним з найактуальніших завдань для будь-якого бізнесу. Це дозволить не лише забезпечити стабільність, але й досягти стійкого зростання у складних економічних умовах.

Поняття «виробничий потенціал» є предметом дослідження багатьох науковців протягом тривалого часу. Серед піонерів цього напрямку можна назвати Анчишкіна А.І., який одним із перших дав економічне тлумачення цього терміну. Роботи Лукінова І.І., Чернікова Д.А., Свободіна В.М., Шевченка Д.К., Іщука С.О., Должанського І.З., Добикіної О.К. та інших дослідників значно збагатили наше розуміння виробничого потенціалу. Незважаючи на різноманіття підходів, більшість науковців сходяться на думці, що виробничий потенціал підприємства – це сукупність ресурсів, які, взаємодіючи, забезпечують максимальний виробничий результат та ефективність діяльності підприємства.

Метою дослідження є дослідження сучасних теоретико-методичних та практичних підходів управління виробничим потенціалом підприємств аграрного сектору. Мета визначила *завдання дослідження*: 1) вивчення теоретичних основ управління виробничим потенціалом підприємств; 2) оцінка сучасного стану управління виробничого потенціалу підприємств аграрного сектору; 3). формування організаційно-економічного механізму

удосконалення управління виробничим потенціалом аграрних бізнес-структур.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та практичні аспекти формування, використання та розподілу виробничого потенціалу підприємств, а **об'єктом** дослідження – процеси управління формуванням, використанням та розподілом виробничого потенціалу суб'єктів бізнесу.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано методи аналізу літературних джерел, систематизації, порівняльного аналізу, абстрагування, спостереження, опитування, експерименту, аналізу документів, статистичного аналізу.

Моделювання та прогнозування як інструменти створили підґрунтя розробки фінансових моделей для прогнозування майбутніх витрат та аналізу формування доходів місцевих бюджетів, впливу різних факторів на ці показники. Експертні оцінки сприяли отриманню думок фахівців щодо ефективності використання статей доходів та витрат місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації в Україні та розробити пропозиції щодо вдосконалення системи управління.

Практичне значення. Результати проведеного дослідження були опубліковані у фаховому науковому журналі "Сталий розвиток економіки", який відноситься до категорії Б. Стаття, що вийшла у третьому номері за 2024 рік, має назву «Перспективні напрями організації та планування венчурного бізнесу в умовах сучасних викликів».

Структура та обсяг роботи. Робота включає три розділи, вступ, висновки й рекомендації, список використаних джерел з 45 найменувань та додатки. Кваліфікаційна робота проілюстрована 16 таблиць та 2 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР

1.1. Виробничий потенціал, його складові та методи дослідження

У сучасному динамічному бізнес-середовищі ефективне управління виробничим потенціалом є ключовим фактором успіху будь-якого підприємства. Це комплексний процес, який охоплює планування, організацію, аналіз, регулювання та контроль виробничої діяльності. Виробничий потенціал – це сукупність ресурсів і можливостей підприємства, які дозволяють виробляти конкурентоспроможну продукцію та задовольняти потреби ринку. Для досягнення стійких конкурентних переваг підприємствам необхідно постійно оцінювати та розвивати свій виробничий потенціал. Важливими характеристиками виробничого потенціалу є його цілісність, гнучкість, здатність до розвитку та адаптації до змін ринку. Для ефективного управління виробничим потенціалом необхідно проводити регулярний аналіз його складових (фінансова, матеріально-сировинна, техніко-технологічна, трудова та інформаційна) та розробляти заходи щодо його оптимізації.

Вибір відповідних методів дослідження є ключовим етапом управління виробничим потенціалом підприємства. Ці методи дозволяють системно зібрати, обробити та проаналізувати інформацію, необхідну для формулювання наукових висновків та рекомендацій (табл. 1.1). Нами в процесі дослідженнях використовувалася комбінація різних методів. Вивчаючи категорію виробничого потенціалу зважаємо на велике коло дослідників, які розкривають його суть, зокрема Л. Квітковська, О. Анчишкін, О. Федонін, І. Репіна, О. Олексик, І. Мазко, О. Денисюк, Н. Сарай, Є. Лапін, Б. Райзенберг, П. Перерва, Н. Побережна та багато інших. Загальні риси пропонованих авторами визначень те, що виробничий потенціал – це ресурсний аспект. Всі автори сходяться на тому, що виробничий потенціал

пов'язаний з наявністю і використанням ресурсів (трудових, матеріальних, нематеріальних). Виробнича спрямованість потенціалу пов'язана з можливістю виробництва продукції, робіт, послуг, а вплив зовнішнього середовища визначає його тренди розвитку. Динамічний характер потенціалу розглядається як змінна величина, яка залежить від низки факторів.

Таблиця 1.1

Методи дослідження виробничого потенціалу

Методи	Характеристика
<i>Теоретичні</i>	
Аналіз літератури	Систематичний огляд наукових праць, монографій, статей, що стосуються теми дослідження. Цей метод дозволяє визначити рівень дослідження проблеми, існуючі підходи та концепції
Систематизація	Структурування теоретичного матеріалу, виявлення взаємозв'язків між різними поняттями та категоріями
Порівняльний аналіз	Порівняння різних теорій, концепцій та підходів до управління виробничим потенціалом
Абстрагування	Виділення суттєвих ознак і властивостей досліджуваного об'єкта
Узагальнення	Об'єднання окремих фактів і положень у загальні висновки
<i>Емпіричні</i>	
Спостереження	Систематичне фіксування фактів і явищ, що стосуються досліджуваної проблеми, в природних умовах
Опитування	Збір інформації від респондентів за допомогою анкет, інтерв'ю або фокус-груп
Експеримент	Активне втручання дослідника в досліджуваний процес з метою виявлення причинно-наслідкових зв'язків
Аналіз документів	Документи підприємства (звіти, плани, протоколи засідань тощо) дозволяють отримати об'єктивну інформацію про його діяльність
Моделювання	Створення спрощеної моделі досліджуваного об'єкта або процесу для вивчення його властивостей і поведінки
<i>Математичні</i>	
Статистичний аналіз	Обробка кількісних даних за допомогою статистичних методів (кореляційний аналіз, регресійний аналіз тощо)
Економетричні методи	Будування економетричних моделей для вивчення зв'язків між економічними показниками
Методи оптимізації	Використання математичних моделей для пошуку оптимальних рішень

Джерело: сформовано за даними [9–21].

Окремі дослідники [12–15] відмічають особливості виробничого потенціалу. Автори акцентують увагу на наявності резервних ресурсів й потребі обліку резервів. Також авторські визначення [22–35] потенціал з можливістю виробництва конкурентоспроможної продукції, мова йде про

конкурентну спрямованість потенціалу. Залежно від рівня деталізації описи потенціалу варіюються від загальних характеристик до більш детальних розборів складових елементів [7-11]. Автори зазвичай роблять акцент (фокус) на внутрішніх або зовнішніх аспектах. Не всі визначення досить повно відображають роль інновацій у формуванні та розвитку виробничого потенціалу. Важливість людського фактора, корпоративної культури та соціальної відповідальності часто недооцінюється, що відображає соціальний аспект виробничого потенціалу. Також визначальною є роль цифрової трансформації, екологічних факторів та вимог на виробничий потенціал.

Виробничий потенціал підприємства – це сукупність ресурсів, можливостей та здатності підприємства, які забезпечують виробництво продукції (товарів, робіт, послуг) певної кількості, якості та асортименту. Це динамічна система, яка постійно змінюється під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів [12]. Виробничий потенціал підприємства як сукупність ресурсів і можливостей, які можуть бути використані для досягнення виробничих цілей, включає матеріальні, технічні, фінансові, людські та інформаційні ресурси [15–18], а також організаційні та управлінські можливості підприємства [23].

Фактично виробничий потенціал визначає межі, до яких підприємство може розширити обсяги виробництва, підвищити якість продукції та впровадити нові технології. Він включає різноманітні ресурси (фінансові, матеріальні, трудові, інформаційні, технологічні та інтелектуальні тощо), які взаємодіють між собою, утворюючи єдину систему [31–33]. Виробничий потенціал постійно змінюється під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів, таких як технологічний прогрес, зміни ринкових умов, інвестиції тощо й визначає перспективи розвитку підприємства [27]. Традиційно виробничий потенціал підприємства складається з основних компонент (рис. 1.1): матеріальні ресурси (будівлі, споруди, обладнання, інструменти, сировина, матеріали, паливо), трудові ресурси (кваліфікація персоналу, досвід, мотивація, організація праці), фінансові ресурси (обсяг інвестицій, фінансова

стійкість, рентабельність), інформаційні ресурси (системи управління, інформаційні технології, знання персоналу), технологічні ресурси (технологічні процеси, ноу-хау, патенти), інтелектуальні ресурси (творчий потенціал персоналу, інноваційні ідеї, логістичний, маркетинговий, зовнішньоекономічний, креативний, підприємницький) тощо [1–17].

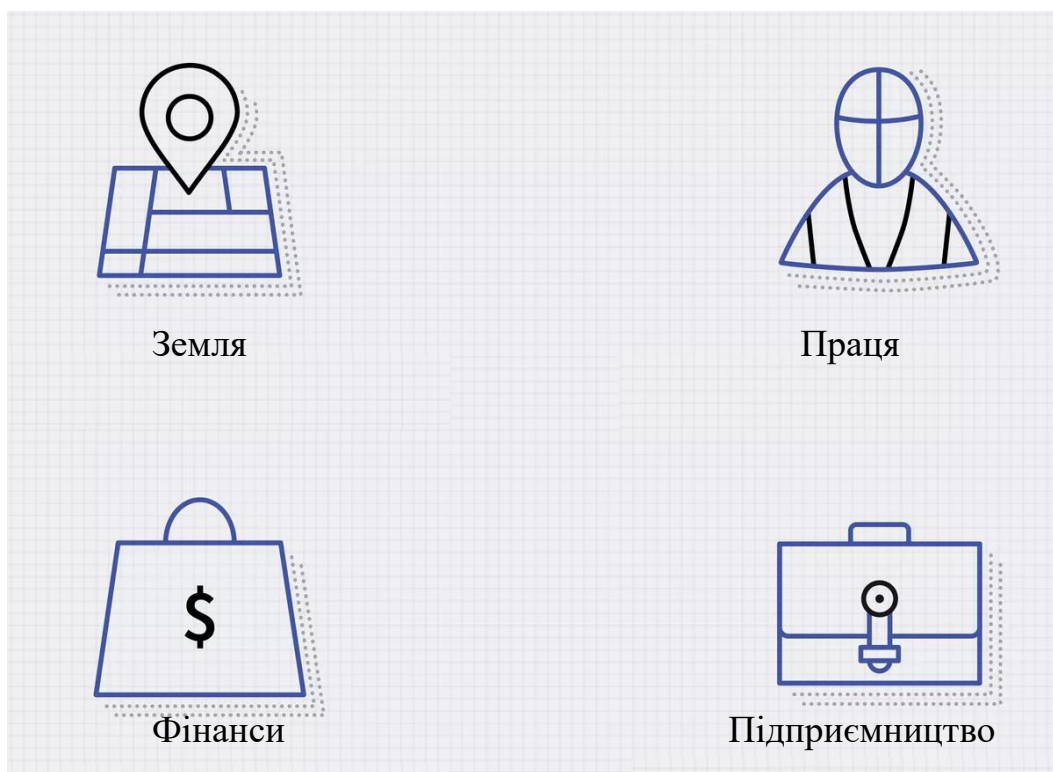


Рис. 1.1. Фактори виробництва

Джерело: сформовано за даними [31–40].

Високий рівень виробничого потенціалу дозволяє підприємству успішно конкурувати на ринку, швидко адаптуватися до змін ринкових умов і технологічного прогресу, є основою для інноваційного розвитку підприємства, а його ефективне використання дозволяє знизити витрати і збільшити прибуток. Управління виробничим потенціалом передбачає **оцінку** (систематичний аналіз стану виробничого потенціалу), **планування** (розробка стратегій і планів розвитку виробничого потенціалу), **оптимізацію** (пошук шляхів підвищення ефективності використання ресурсів), **контроль** (моніторинг досягнення поставлених цілей) [15–23].

Тому вважаємо, що виробничий потенціал є одним з найважливіших факторів успіху підприємства. Його ефективне використання дозволяє забезпечити стійкий розвиток і конкурентоспроможність на ринку. Управління виробничим потенціалом підприємницьких структур орієнтоване на ефективне використання наявних ресурсів для досягнення стратегічних цілей підприємства. Головними аспектами цього процесу є визначення виробничого потенціалу (аналіз ресурсів, оцінка наявних матеріальних, фінансових, людських та інформаційних ресурсів, аналіз виробничих можливостей, визначення максимально можливого обсягу виробництва за наявних ресурсів), планування виробництва (стратегічне планування, визначення довгострокових цілей та шляхів їх досягнення), оперативне планування й розробка детальних планів виробництва на короткостроковий період), організація виробничих процесів (оптимізація процесів, впровадження ефективних методів організації праці та виробництва, використання технологій, впровадження сучасних технологій для підвищення продуктивності), контроль та оцінка ефективності (моніторинг виробничих процесів, постійний контроль за виконанням виробничих планів), оцінка результатів, аналіз досягнутих результатів та їх порівняння з плановими показниками), управління якістю (системи управління якістю, впровадження стандартів якості та контроль за їх дотриманням, постійне вдосконалення, регулярний аналіз та вдосконалення виробничих процесів для підвищення якості продукції), мотивація персоналу (система мотивації, впровадження матеріальних та нематеріальних стимулів для підвищення продуктивності праці, розвиток корпоративної культури, створення сприятливих умов праці та підтримка позитивного робочого середовища), інновації та розвиток (інноваційні підходи, впровадження нових технологій та методів управління для підвищення ефективності виробництва, інвестиції в розвиток, залучення інвестицій для модернізації виробничих потужностей та підвищення конкурентоспроможності) [20–21]. Ці процеси дозволяють

ефективно скеровувати виробничим потенціалом підприємницьких структур, сприяючи їх стабільному розвитку та підвищенню конкурентоспроможності.

Займатися питаннями управління виробничим потенціалом суб'єктів бізнесу необхідно з кількох важливих причин:

1. Підвищення ефективності (оптимізація ресурсів – ефективне управління дозволяє максимально використовувати наявні ресурси, знижуючи витрати та підвищуючи продуктивність, зменшення втрат – впровадження сучасних методів управління допомагає зменшити втрати часу, матеріалів та фінансів).

2. Забезпечення якості продукції (контроль якості – систематичний контроль за виробничими процесами забезпечує високу якість продукції, що підвищує задоволеність клієнтів, відповідність стандартам – дотримання стандартів якості та безпеки продукції є фактором успішного бізнесу).

3. Конкурентоспроможність (інновації та розвиток – постійне вдосконалення виробничих процесів та впровадження нових технологій дозволяє залишатися конкурентоспроможними на ринку, адаптивність до змін – гнучке управління виробничим потенціалом дозволяє швидко адаптуватися до змін на ринку та вимог клієнтів).

4. Задоволення потреб клієнтів (швидкість та гнучкість – ефективне управління виробництвом дозволяє швидко реагувати на запити клієнтів та забезпечувати своєчасне виконання замовлень, індивідуальний підхід: Можливість адаптувати виробничі процеси під індивідуальні потреби клієнтів підвищує їхню лояльність).

5. Розвиток персоналу (навчання та мотивація – інвестування в навчання та розвиток співробітників сприяє підвищенню їхньої кваліфікації та мотивації, що позитивно впливає на продуктивність, залученість персоналу – створення сприятливих умов праці та підтримка корпоративної культури підвищує залученість та лояльність співробітників).

6. Стабільний розвиток бізнесу (стратегічне планування – ефективне управління виробничим потенціалом дозволяє планувати довгостроковий

розвиток бізнесу та досягати стратегічних цілей, фінансова стабільність – оптимізація виробничих процесів сприяє зниженню витрат та підвищенню прибутковості бізнесу).

Займаючись питаннями управління виробничим потенціалом, підприємства можуть забезпечити стабільний розвиток, підвищити свою конкурентоспроможність та задовольнити потреби клієнтів, що є ключовими факторами успішного бізнесу.

1.2. Роль виробничого потенціалу у формуванні конкурентних переваг підприємств та їх продукції

Успішний розвиток будь-якого підприємства залежить від ефективного використання власного внутрішнього потенціалу, що визначається здатністю суб'єкта господарювання ефективно розвивати власний бізнес на перспективу (рис. 1.2). Наразі особливої актуальності набувають стратегії розвитку бізнесу, які базуються на формуванні та реалізації його економічного й, зокрема, виробничого потенціалу. Сучасні виклики використання виробничого потенціалу обумовлені як його сутністю, так і аспектами його управління. Розрізняють категорії економічний потенціал, виробничий потенціал, ресурсний потенціал, трудовий потенціал, фондовий потенціал, фінансовий потенціал, ринковий потенціал, інноваційний потенціал, інвестиційний потенціал, інформаційний потенціал, інтелектуальний потенціал, організаційний потенціал, креативний потенціал, маркетинговий потенціал, стратегічний потенціал, управлінський потенціал, синергетичний потенціал тощо [21–35]. Існує декілька видів потенціалу, здатних визначати розмір доходу у процесі господарської діяльності підприємств. Так, економічний потенціал підприємства (Додатки А–Б) орієнтований на забезпечення його фінансової стійкості за допомогою джерел формування, наявності матеріальних та нематеріальних, фінансових й

трудових ресурсів у процесі його діяльності [40] відповідно до основної мети підприємства, тому питання розвитку економічного потенціалу є актуальною.

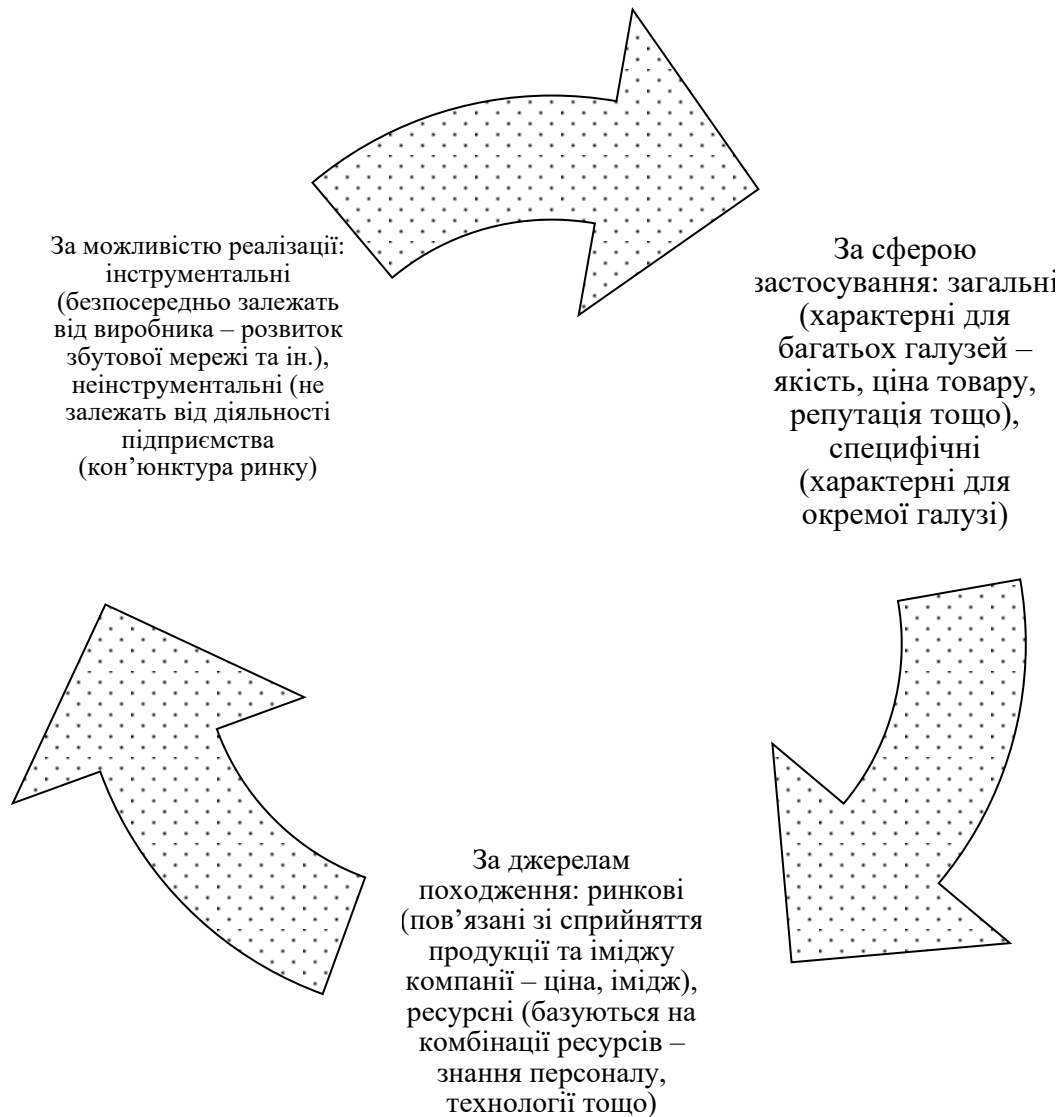


Рис. 1.2. Чинники набуття конкурентних переваг суб'єктами бізнесу

Джерело: сформовано за даними [1–15].

На основі аналізу наукових поглядів оцінки сутності економічного потенціалу, їх можна класифікувати на підходи, які визначають економічний потенціал: 1) сукупність ділових можливостей підприємства з позиції виробництва товарів та послуг, описуючи виробничої потужності підприємства та способів її використання; 2) множина ресурсів в розпорядженні підприємства оцінює питання їх раціонального використання (матеріально-технічних, природних, трудових, фінансових, інформаційних та

інших ресурсів як складових економічного потенціалу); 3) економічна ефективність, яка може бути досягнута завдяки ефективному використанню наявних виробничих ресурсів у майбутньому, оцінюючи економічний потенціал як економічну силу, яка характеризується певним рівнем розвитку підприємства в певний період; 4) виробничі відносин, притаманні соціально-економічній системі, та можливості учасників цих відносин у процесі створення матеріальних благ [22–44].

Автори визначають «економічний потенціал» або «виробничий потенціал» як сукупність виробничо-господарської діяльності підприємства, виробництво товарів і послуг, задоволення потреб населення і суспільства, що забезпечує розвиток виробництва і споживання. «Виробничий потенціал» трактується як можливий обсяг або потужність виробництва при використанні наявних ресурсів [30–36]. Ми дотримуємося думки, що економічний потенціал є сукупністю економічних ресурсів, які можуть бути використані підприємством за певних умов, з одного боку, та здатність виробляти продукцію і послуги на основі наявних ресурсів, здійснювати певну господарську діяльність, здійснювати певні види економічної діяльності, з іншого. До основних ознак економічного потенціалу ми відносимо, те, що економічний потенціал характеризує можливості та спроможності системи, а потенціал – сукупністю ресурсів. Можливості та спроможності системи залежать насамперед від характеру та особливостей соціально-економічних відносин, взаємодії між окремими особами, підприємствами, державними органами, що беруть участь в економічному процесі [19–25]. Метою цих відносин є формування потреб та їх максимальне задоволення потреб шляхом раціонального використання ресурсів та виробництва [10–13]. Таким чином, під економічним потенціалом розуміємо сукупну здатність підприємства формувати та максимально задовольняти потреби суспільства в продукції та послугах на основі раціонального використання наявних ресурсів.

Водночас, підтримуємо думку авторів, які стверджують, що економічний потенціал не визначається лише наявністю економічних ресурсів, оскільки економічне зростання забезпечується завдяки об'єднанню ресурсів та їх ефективному використанню. Відповідно, стійкий економічний розвиток безпосередньо пов'язаний з якісними зростанням та кількісними характеристиками сукупного економічного потенціалу, рівнем використання економічних ресурсів, які є в розпорядженні підприємства [6–15].

У цьому контексті економічний потенціал – це поточний рівень, досягнутий суб'єктом господарювання у розвитку його економічної діяльності [7]; за певного рівня розвитку виробництва [9–11], який забезпечує максимально можливий рівень виробництва в майбутньому через раціональне використання його потенціалу та ресурсів [40–42]. Таким чином, економічний потенціал можна розуміти як сформованість попиту на продукцію та послуги, сукупну здатність максимально задовольнити його, раціонально використовуючи наявні ресурси.

Пріоритетне застосування принципів маркетингу в сучасних ринкових умовах вимагає взаємозв'язку структури та елементів економічного потенціалу, що визначається перспективами його діяльності за різних сценаріїв розвитку зовнішнього середовища, включаючи включаючи техніко-технологічні, майнові, фінансові, ресурсні, технологічні, майнові, фінансові, ринкові, науково-дослідні та інші потенціали в різних сценаріях зовнішнього середовища у їх взаємозв'язку [22–44]. Тобто економічний потенціал підприємства – це його інтегральна характеристика, яка узагальнює ринкові, виробничі, фінансові, науково-технічні можливості економічної системи. Основою економічного потенціалу є виробничий потенціал, вирішальним фактором якого є різні форми матеріальних, фінансових, трудових, інтелектуальних та інших ресурсів, зокрема інтелектуальних, часових та інформаційних [29–43]. Однак, як ілюструє практика підприємства з однаковою виробничою потужністю не мають однаковий економічний потенціал. Тобто, рівень використання виробничих потужностей може бути

різним, або дохід, який вони можуть отримати навіть коли обсяг виробництва продукту є однаковим, залишатиметься відмінним [40–45]. Тому пропонуємо в якості критерію оцінювання економічного потенціалу, або його головної складової виробничого потенціалу, – рівень доходу, який отримує підприємство на одиницю ресурсу, визначений у вартісній формі.

Економічний потенціал підприємства означає суму всіх його внутрішніх можливостей для його ефективного функціонування, які в певних випадках можуть бути повністю або частково реалізованими, або не використовуватися взагалі [3–6]. Поняття ринкового потенціалу є багатогранним і може використовуватися у поєднанні з економічним потенціалом та конкурентним потенціалом підприємства. при цьому ринковий потенціал – це здатність підприємства використовувати свій потенціал під впливом підприємства використовувати свій потенціал під впливом зовнішніх факторів, і кожен суб'єкт господарювання на ринку має такі можливості [17–27]. Для правильної оцінка ринкового потенціалу повинна враховуватися стратегія підприємства, дозволяючи визначити внутрішні його складові й приховані резерви підприємства, функціональні аспекти підвищення ефективності виробництва [5–16].

Виробничі потужності підприємства повинні бути безпосередньо адаптована до постійних змін на ринку, і орієнтовані на виробництво конкурентоспроможної продукції або послуг, спрямованих на задоволення мінливих потреб споживачів [32–38]. Його позиція на ринку визначається його «конкурентним потенціалом». Конкурентоспроможність є ключовим фактором успішної торгівлі в ринковій економіці, що відображає її перевагу та швидкість порівняно з іншими [34–44]. Група дослідників [7–10] визначають конкурентний потенціал підприємства як внутрішні та зовнішні конкурентні можливості, які можуть формувати конкурентні переваги, використовуючи матеріальні та нематеріальних ресурсів та забезпечити ефективну конкуренцію [40–43]. Фактично, конкурентний потенціал – це

здатність підприємства реалізувати свій потенціал на ринку, досягаючи синергетичного ефекту, використовуючи наявний набір ресурсів [8–18].

Таблиця 1.2

Складові виробничого потенціалу як основи розвитку підприємства

Елементи потенціалу підприємства	Напрями розвитку
Маркетинг – організація та проведення маркетингових досліджень; потенціал – вивчати поведінку споживачів та впливати на формування їх вимог	удосконалення системи маркетингової інформації та комунікацій; застосування сучасних засобів просування продукції на ринку; бенчмаркінг.
Інноваційний потенціал – прискорене впровадження науково-технічних досягнень у виробництво	організація науково-дослідних підрозділів на базі підприємства; залучення персоналу різних рівнів до процесу інноваційного розвитку
Ресурсний потенціал	використання сучасних та економічних засобів виробництва; підвищення фондовіддачі, зниження фондомісткості; оптимізація виробничих потужностей; оптимізація виробничих та інших витрат; прискорення оборотності оборотних коштів; скорочення оборотних коштів на одиницю продукції, що випускається; оновлення та розширення виробничих фондів за рахунок реінвестування прибутку; удосконалення системи контролю якості продукції: впровадження менеджменту якості в управління; оптимізація чисельності персоналу та зменшення плинності кадрів; - підготовка та перепідготовка персоналу; ефективна організація системи матеріального та морального стимулювання працівників; покращення відносин з постачальниками та системи логістики.
Бізнес потенціал	впровадження корпоративних цінностей та розвиток організаційної культури на підприємстві; створення здорового внутрішнього конкурентного середовища між підрозділами та працівниками; формування здорового духовного та ментального середовища в суспільстві; реалізація програм соціальної підтримки тощо.
Ринковий потенціал	пошук додаткових потреб у продукції підприємства та перетворення їх на попит; удосконалення системи стимулювання для залучення клієнтів; освоєння нових сегментів ринку.

Джерело: сформовано за даними [7–34].

Автори описують конкурентний потенціал як похідну від виробничого потенціалу, як сукупність ресурсів та можливостей [9–12], невід'ємну частину загального потенціалу [10–19], а також як фактор інновацій та гнучкості [11–15]. Тому вважаємо, що конкурентоспроможність – це наявність організаторів ресурсів та можливості володіти ними, формуючи конкурентний потенціал; наявність методів, прийомів та інструментів, які на

практиці перетворюють конкурентний потенціал підприємства в його конкурентні переваги (табл. 1.2); вміння оцінювати конкурентний потенціал підприємства та порівнювати його з показниками конкурентів [23–36].

Як результат проведеного дослідження можна зробити висновок, що виробничий потенціал підприємства як складова економічного потенціалу формує його на стратегічному рівні у взаємозв'язку з такими функціональними складовими: конкурентний, фінансовий, маркетинговий, організаційно-управлінський та інноваційний потенціали. Формування виробничого потенціалу – це динамічний процес, використання якого – розширення відповідно до темпів його зростання, забезпечення дотримання принципів безперервності та комплексності, формування конкурентного потенціалу, ефективне використання наявного потенціалу для задоволення попиту на продукцію та послуги максимально в межах наявних ресурсних можливостей та орієнтацією на отримання найбільшого економічного ефекту; досягнення повного задоволення матеріального потенціалу, ресурсного потенціалу, конкурентного потенціалу; досягнення адаптивності конкурентного потенціалу до змін зовнішнього середовища. Тому ефективність системи формування та управління виробничим потенціалом підприємства визначається, насамперед, рівнем використання виробничих потужностей, обсягами виробництва та реалізації продукції, її асортиментом, якістю, часткою ринку, ціною реалізації та географією та чутливістю до змін ринкового попиту. Іншими словами, завдяки виробничому потенціалу досягається конкурентний потенціал та конкурентні переваги й навпаки [13].

Механізм управління (рис. 1.3) виробничим потенціалом підприємства включає сукупність функцій, форм, методів, інструментів і важелів, які забезпечують ефективне використання ресурсів для досягнення стратегічних цілей підприємства (Додаток В). Основні компоненти цього механізму включають функції управління (планування, організація, мотивація, контроль і регулювання виробничих процесів), форми управління (централізоване та децентралізоване управління, що дозволяє адаптуватися до змін у

зовнішньому середовищі); методи управління (адміністративні, економічні, соціально-психологічні методи, які сприяють підвищенню ефективності виробництва; інструменти управління (використання сучасних інформаційних систем, автоматизація виробничих процесів, впровадження систем управління якістю); важелі управління (фінансові, матеріальні, кадрові ресурси, які забезпечують стабільність і розвиток підприємства). Цей механізм дозволяє підприємству ефективно використовувати свій виробничий потенціал, підвищувати продуктивність і конкурентоспроможність на ринку.



Рис. 1.3. Складові механізми управління виробничим потенціалом

Джерело: сформовано за даними [12–26].

Саме тому вважаємо, що виробничий потенціал відіграє ключову роль у формуванні конкурентоспроможності підприємств. Він визначає здатність підприємства ефективно використовувати ресурси для досягнення стратегічних цілей і забезпечення стійкого розвитку. Основні аспекти, що підкреслюють важливість виробничого потенціалу, включають оптимізацію ресурсів (ефективне використання матеріальних, фінансових та людських ресурсів дозволяє підприємству знижувати витрати і підвищувати продуктивність), інновації та технології (впровадження нових технологій і інноваційних рішень сприяє підвищенню якості продукції та зниженню виробничих витрат), гнучкість та адаптивність (здатність швидко адаптуватися до змін на ринку і вимог споживачів є важливим чинником конкурентоспроможності). Пріоритетними чинниками, що визначають

виробничий потенціал є продуктивність праці (висока продуктивність праці сприяє збільшенню обсягів виробництва і зниженню витрат на одиницю продукції), якість обладнання (сучасне і надійне обладнання забезпечує стабільність виробничих процесів і високу якість продукції), кваліфікація персоналу (висококваліфіковані працівники здатні ефективно використовувати ресурси і впроваджувати нові технології). Ці чинники разом сприяють підвищенню конкурентоспроможності підприємства на ринку. Наприклад, компанія Apple демонструє високий рівень виробничого потенціалу завдяки поєднанню інноваційних технологій, висококваліфікованого персоналу, ефективної організації виробництва та значних інвестицій у дослідження та розробки [14–17]. Це дозволяє їй створювати унікальні продукти, які користуються великим попитом на світовому ринку.

Висновки до розділу 1

1. Виробничий потенціал визначає здатність підприємства створювати продукцію або надавати послуги з мінімальними витратами та максимальним використанням наявних ресурсів. Він є основою для стратегічного планування та розвитку підприємства, оскільки дозволяє оцінити його можливості та визначити напрямки для підвищення ефективності. Виробничий потенціал є ключовим елементом для успішного функціонування та розвитку підприємства. Він включає всі ресурси та можливості, які можуть бути використані для досягнення виробничих цілей, і є основою для стратегічного планування та підвищення ефективності.

2. Виробничий потенціал є фундаментом конкурентоспроможності будь-якого підприємства. Це комплексна характеристика, яка відображає здатність компанії ефективно використовувати ресурси для виробництва продукції або надання послуг, що задовольняють потреби клієнтів. До чинників, які визначають виробничий потенціал відносять матеріально-технічну базу (обладнання, – потужності, автоматизація виробничих ліній

безпосередньо впливають на продуктивність та якість продукції; будівлі та споруди, їх стан, розташування, логістична інфраструктура впливають на ефективність виробничих процесів; інструменти та прилади, їх точність та надійність забезпечують високу якість продукції; технології, зокрема виробничі та інноваційні технології дозволяють знизити витрати, підвищити якість продукції та розширити асортимент, інформаційні технології, системи управління виробництвом, автоматизоване проектування, електронний документообіг підвищують ефективність управління та координацію виробничих процесів; персонал, його кваліфікація, рівень знань та навичок безпосередньо впливає на якість продукції та продуктивність праці, мотивація, зацікавленість працівників у результатах своєї роботи, сприятливий психологічний клімат підвищують ефективність виробництва, організація праці, її ефективна, організація виробничих процесів, чітке розподілення обов'язків, наявність системи мотивації – все це сприяє підвищенню продуктивності; організація виробництва, зокрема структура виробництва, її оптимізація дозволяє мінімізувати витрати та підвищити ефективність, системи управління, їх ефективність забезпечують координацію всіх виробничих процесів, логістика, її оптимізація дозволяє знизити витрати на транспортування та зберігання; фінансові ресурси, наприклад, інвестиції в модернізацію виробництва, нові технології, розширення асортименту дозволяють підвищити конкурентоспроможність, фінансова стійкість, стабільний фінансовий стан підприємства дозволяє йому реалізовувати довгострокові інвестиційні проекти). Виробничий потенціал є динамічною системою, яка потребує постійного розвитку та вдосконалення. Для забезпечення довгострокової конкурентоспроможності підприємства необхідно постійно аналізувати і оцінювати його виробничий потенціал, виявляти слабкі місця та розробляти заходи щодо їх усунення.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР

2.1. Характеристика сучасного бізнес-середовища підприємницьких структур Житомирської області

Стратегією розвитку Житомирської області (https://oda.zht.gov.ua/wp-content/uploads/2020/01/Strategiya_2027_pdf.pdf) визначено, що Житомирська область, як і Україна в цілому, переживає комплекс демографічних та соціально-економічних трансформацій, які суттєво впливають на її розвиток. Низький рівень доходів, відсутність гідної роботи та бажання забезпечити сім'ю змушують все більше українців емігрувати, що призводить до втрати висококваліфікованих кадрів та погіршення демографічної ситуації. Негативний природний приріст та виїзд молоді створюють значне навантаження на пенсійну систему та систему охорони здоров'я. Переважання жінок у загальній чисельності населення, особливо у певних вікових групах, свідчить про гендерні диспропорції на ринку праці та в суспільстві загалом. Розбіжності у рівнях заробітної плати та зайнятості між регіонами посилюють соціальну нерівність та стимулюють міграцію населення з менш розвинених територій. Відтік молодих та кваліфікованих працівників, що загострився в умовах війни, старіння населення та нерівномірний розвиток регіонів гальмують економічне зростання (тал. 2.1).

Соціальна нерівність, безробіття та низькі доходи можуть призвести до соціальних протестів та дестабілізації суспільства. Старіння населення та зростання кількості пенсіонерів збільшують витрати на пенсії та охорону здоров'я. Для подолання цих проблем необхідно стимулювати розвиток малого та середнього бізнесу, інвестиції в інноваційні галузі, сприяти соціальній захищеності населення, зокрема через рівень мінімальної заробітної плати, індексація пенсій. Розробка програм підтримки повернення

та реінтеграції сприятиме поверненню емігрантів, а інвестиції в освіту та професійну підготовку, підвищення кваліфікації працівників, підтримка молодих сімей, заохочення народжуваності, – задоволенню потреб сучасного ринку праці, де наразі загострюється питання кадрового голоду.

Таблиця 2.1

**PEST-аналіз як оцінка зовнішнього середовища функціонування
малого бізнесу в Житомирській області**

<i>Політичні фактори (Political)</i>	<i>Економічні фактори (Economic)</i>
1. Державна підтримка: програми субсидій та грантів для аграрного сектору. 2. Регуляторні вимоги: вимоги до якості продукції та екологічні стандарти.	1. Ціни на продукцію: коливання цін на сільськогосподарську продукцію. 2. Доступ до фінансування: умови кредитування та інвестиційні можливості.
<i>Соціальні фактори (Social)</i>	<i>Технологічні фактори (Technological)</i>
1. Демографічні зміни: відтік молоді з сільських районів. 2. Споживчі вподобання: зростаючий попит на органічну продукцію.	1. Інновації у виробництві: Впровадження нових технологій та методів виробництва. 2. Автоматизація процесів: Використання автоматизованих систем для підвищення ефективності.

Джерело: сформовано за даними Державного комітету статистики та [11–25].

Перспективним за таких умов є розробка та реалізація стратегії, спрямованої на подолання демографічних проблем та забезпечення сталого розвитку країни (табл. 2.2). Аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування малих підприємств аграрного сектору Житомирської області є важливим для розуміння їх конкурентоспроможності та стійкості. Житомирська область має унікальні умови для розвитку аграрного сектору, але також стикається з певними викликами. Ось детальніший аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування малих підприємств аграрного сектору: Рекомендації для малих підприємств аграрного сектору Житомирської області; 1) інвестувати в нові технології: впровадження сучасних технологій може значно підвищити продуктивність та якість продукції; 2) розширювати ринки збуту: вихід на нові ринки, включаючи експортні, може забезпечити додаткові джерела доходу; 3) покращувати інфраструктуру: інвестиції в покращення логістики та транспортної інфраструктури можуть знизити витрати та підвищити

ефективність; 4) залучати фінансування: використання державних програм підтримки та залучення інвестицій для розвитку підприємства; 5). підтримувати екологічні стандарти: Впровадження екологічно чистих технологій та методів виробництва може підвищити репутацію підприємства та залучити нових клієнтів.

Таблиця 2.2

**Оцінка зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування
малого бізнесу в Житомирській області**

<i>Сильні сторони (Strengths)</i>	<i>Можливості (Opportunities)</i>
1. Житомирська область має сприятливі агрокліматичні умови для вирощування різних сільськогосподарських культур 2. Досвідчений персонал: наявність кваліфікованих працівників з досвідом роботи в аграрному секторі 3. Підтримка місцевих органів влади: програми підтримки малого бізнесу та аграрного сектору 4. Організаційна культура (підтримка інновацій: культура, що заохочує впровадження нових технологій та методів, може значно підвищити ефективність виробництва; командна робота: сприяння співпраці між працівниками та відділами може покращити загальну продуктивність та якість роботи; фінансовий менеджмент: ефективне управління витратами: Контроль за витратами та оптимізація використання ресурсів є ключовими для підвищення рентабельності; інвестиції в розвиток: Вкладення в нове обладнання та технології можуть забезпечити довгостроковий розвиток підприємства.	1. Розширення ринків збуту: вихід на нові ринки, включаючи експортні. 2. Інновації та технології: впровадження сучасних технологій у виробництво. 3. Державні гранти та субсидії: використання державних програм підтримки.
<i>Слабкі сторони (Weaknesses)</i>	<i>Загрози (Threats)</i>
1. Обмежений доступ до фінансування: малі підприємства часто стикаються з труднощами у залученні інвестицій та кредитів. 2. Застаріла техніка: використання застарілого обладнання, що знижує ефективність виробництва. 3. Недостатня інфраструктура: поганий стан доріг та логістичних мереж 4. Екологічні фактори (Environmental) – сталий розвиток: Впровадження екологічно чистих технологій та методів виробництва може підвищити репутацію підприємства та залучити нових клієнтів; зміни клімату, адаптація до змін клімату та впровадження заходів для зменшення негативного впливу на навколишнє середовище. Технологічні фактори (Technological): цифровізація: Використання цифрових технологій для управління виробничими процесами та маркетингом; автоматизація: Впровадження автоматизованих систем для підвищення ефективності та зниження витрат.	1. Кліматичні зміни: нестабільні погодні умови, що можуть вплинути на врожайність. 2. Конкуренція: зростаюча конкуренція з боку великих аграрних підприємств. 3. Економічна нестабільність: коливання цін на сільськогосподарську продукцію та витрати.

Джерело: сформовано за даними Державного комітету статистики та [31–45].

Житомирська області як транзитний регіон має розгалужену транспорту систему як автомобільну, так і залізничну, що сприяє розвитку бізнесу й транспортуванню вантажів зі сходу країни на захід й за кордон (до війни також з півночі на південь) та у зморному напрямі. Активізація будівельної сфери, сприяє розселенню населення. Енергетична система, представлена ПрАТ «ЕК «Житомиробленерго» забезпечує населення та промислових споживачів. Загальна позитивна динаміка росту цін на всі ресурси визначає тренди сучасності. Порівняно близькість до столиці розширює потенційний ринок збуту продукції підприємств.

Клімат регіону характеризується м'якою зимою та теплим літом, що є типовим для помірно-континентальної зони. Середньорічна температура коливається в межах, комфортному для багатьох видів рослин (температура липня становить $+18^{\circ}\text{C}$, січня -7°C , середньорічна температура повітря – від $+5^{\circ}$ до $+8^{\circ}\text{C}$). Однак, значні коливання температури протягом року, особливо в зимовий період, можуть створювати певні труднощі для сільського господарства. Сезонні контрасти: літо в цьому регіоні досить тепле і вологе, що сприяє активному росту рослин (безморозний період складає 150–170 днів, позитивні температури протягом року 230–270 днів, середньорічні опади – 450–700 мм). Зимовий період, навпаки, характеризується морозною погодою, хоча морози, як правило, не надто сильні. Однак, періодичні відлиги з подальшим зниженням температури можуть призводити до утворення льодової кірки на ґрунті, що негативно впливає на озимі культури.

Область отримує достатню кількість опадів протягом року, що забезпечує необхідну вологість для рослин. Однак, інтенсивні опади, такі як зливи та град, можуть спричиняти ерозію ґрунтів та пошкодження сільськогосподарських культур. Досить тривалий вегетаційний період дозволяє вирощувати широкий спектр сільськогосподарських культур. Однак, пізні весняні заморозки можуть пошкодити молоді пагони рослин, а ранні осінні заморозки – скоротити вегетаційний період. Загалом, кліматичні умови регіону є сприятливими для розвитку сільського господарства. Однак,

для отримання стабільних врожаїв необхідно враховувати особливості місцевого клімату та застосовувати відповідні агротехнічні заходи.

ПП «Агрофірма «ХХІ», на прикладі якого розглянуто питання організації й використання виробничого потенціалу, після окупації Миколаївської області наразі орендує площі на території Звягельського району Житомирської області. Підприємство створене 30 червня 1998 р. і діє на підставі Статуту відповідно до законів України (ЄДРПОУ 23227841). Територія на якій воно розташоване відноситься до зони Полісся.

ПП «Агрофірма «ХХІ» має вигідне географічне розташування тому, що знаходиться в 7 км від траси Київ-Чоп у 15 км від районного центру – м. Звягель та 67 км від обласного центру м. Житомир. Основні пункти переробки сільськогосподарської продукції – ПрАТ «Житомирський маслозавод» та ПрАТ «Золотий каравай» м. Житомир. Основними структурними підрозділами господарства є: рільнича та тракторна бригада, адміністрація та ферма, де утримують ВРХ та свиней. Загальна земельна площа господарства 172,6 га (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Показники розміру ПП «Агрофірма «ХХІ»

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2023 р. у % до 2021 р.
1. Валова продукція, тис. грн.	1067,8	975,2	963,7	90,3
2. Товарна продукція, тис. грн.	555,1	475,6	507,3	91,4
3. Валовий дохід, тис. грн.	77,7	188,3	176,3	У 2,3 рази
4. Площа с.-г. угідь, га	158,9	167,2	171,6	108,0
в т.ч. ріллі	127,7	127,7	144,0	112,8
5. Чисельність працюючих, чол.	18,0	22,0	14,0	77,8
6. Вартість основних засобів, тис. грн.	6911,7	9357,8	9604,2	139,0
7. Вартість оборотних засобів, тис. грн.	2147,3	2091,5	2579,7	120,1

Джерело: сформовано за даними ПП «Агрофірма «ХХІ».

У 2023 р. показники валової продукції зменшились у порівнянні із 2021р. на 104,1 тис. грн., відповідно і товарна продукція зменшилась на 47,8 тис. грн., тоді як валовий дохід зріс на 98,6 тис. грн. збільшення площ угідь ПП «Агрофірма «ХХІ» у 2023 р. порівняно з 2021 р. на 12,7 га зумовлено

розширенням площ під посівами. Кількість працівників зменшилася за цей період на 4 особи, тоді як вартість основних виробничих фондів та оборотних засобів зростає, відповідно на 2,7 млн грн та 0,4 млн грн. Спеціалізацію господарства (табл. 2.4) на зерново-молочному напрямі. ПП «Агрофірма «ХХІ» спеціалізується на виробництві продукції рослинництва (зернові та зернобобові) та тваринництва (молоко й м'ясо). Наразі актуальною стає крафтова продукція, тому вирішено пропонувати власну переробку, яку підприємство продаватиме населенню.

Таблиця 2.4

Структура товарної продукції ПП «Агрофірма «ХХІ»

Вид продукції	2021 р.		2022 р.		2023 р.		2023 р. у % до 2021 р.
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	
Всього товарної продукції	560,6	100,0	480,3	100,0	512,5	100,0	91,4
в т. ч. рослинництва	152,0	27,1	69,2	14,4	201,3	39,3	132,4
зернові і зернобобові	128,9	23,0	22,5	4,7	201,3	39,3	156,2
інша продукція рослинництва	23,1	4,1	46,7	9,7	0,0	0,0	0,0
тваринництва	334,1	59,6	376,4	78,4	291,4	56,9	87,2
з них: ВРХ	178,7	31,9	219,2	45,6	133,1	26,0	74,5
Свині	7,3	1,3	14,5	3,0	9,0	1,8	123,6
Молоко	143,1	25,5	132,6	27,6	140,8	27,5	98,4
інша продукція тваринництва	5,1	0,9	10,1	2,1	8,5	1,7	168,0
промислова продукція	3,0	0,5	11,7	2,4	6,8	1,3	223,3
реалізація іншої продукції	71,4	12,7	22,9	4,8	13,0	2,5	18,2

Джерело: сформовано за даними ПП «Агрофірма «ХХІ».

Наразі частка тваринництва у доходах становить 56,8%. Молоко ПП «Агрофірма «ХХІ» реалізується у м. Житомир на переробку, що теж пропонується переробляти на місці. До промислової продукції відноситься виробництво і м'яса, одержане від забою худоби (6,7 тис. грн.). Негативними тенденціями позначається скорочення валового доходу та обсягів виробництва підприємством й закриття окремих напрямів діяльності. Серед продукції рослинництва значне місце належить зерновим та зернобобовим (їх частка зростає з 23% у 2021 р. до 39% у 2023 р. Інша продукція рослинництва, в т. ч. картопля, є незначною (до 10%). Реалізація товарної продукції ПП «Агрофірма «ХХІ» у 2023 р. порівняно з 2021 р. скоротилася майже на 10% попри рівень інфляції, що зумовлене скороченнями обсягів виробництва.

Економічна ефективність сільськогосподарського виробництва ПП «Агрофірма «ХХІ» наведена у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Показники ефективності господарської діяльності ПП «Агрофірма «ХХІ»

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2023 р. у % до 2022р.
Вироблено валової продукції, тис. грн.	1067,8	975,4	963,7	90,3
– на 100 га с.-г. угідь	672,0	583,4	561,6	83,6
– на середньорічного працівника	59,3	44,3	68,8	116,0
Прибуток (збиток) – разом, тис. грн.	-87,3	73,3	46,6	-53,4
Рівень рентабельності, %	-17,31	15,82	9,83	-56,8
Фондовіддача, коп. на 1 грн.	6,5	9,6	10,0	154,0
Фонд оплати праці тис. грн.	326,4	375,9	461,7	141,5

Джерело: сформовано за даними ПП «Агрофірма «ХХІ».

Валова продукція ПП «Агрофірма «ХХІ» зменшилась на 104,1 тис. грн. у 2023 р. порівняно з 2021 р. Позитивно слід оцінювати подолання збитковості у 2021 р. до 46,6 тис. грн у 2023 р. фондовіддача ПП «Агрофірма «ХХІ» зросла на 54%, а фонд оплати праці – на 21%. Збитковість продажу ПП «Агрофірма «ХХІ» у 2021 р. є від’ємною та становить 2,1% (табл. 2.6), а сумарного капіталу – 0,7%, власного капіталу 1,6%.

Таблиця 2.6

Показники господарської діяльності ПП «Агрофірма «ХХІ»

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2023 р. до 2022 р. (+/-)
Рентабельність продажу, %	35,86	-45,26	-2,1	35,86
Рентабельність виробництва, %	70,82	-52,45	-2,3	70,82
Рентабельність сумарного капіталу, %	-6,73	-3,02	0,69	-6,73
Рентабельність чистих активів, %	-6,92	-3,11	0,7	-6,92
Рентабельність оборотного капіталу, %	-63,12	-32,28	-1,44	-63,12
Рентабельність власного капіталу, %	-13,88	-6,13	1,62	-13,88
Показник зміни валових продаж, %	1,48	-2,93	-7,34	1,48
Показник валового доходу, %	41,15	11,42	7,83	41,15
Показник чистого прибутку, %	18,31	-37,72	11,97	18,31

Джерело: сформовано за даними ПП «Агрофірма «ХХІ».

Валовий дохід за два останні роки знизився майже на 1% від показника валового доходу. Зростання прибутковості ПП «Агрофірма «ХХІ» пов’язане

із нарощуванням обсягів продажу й диверсифікацією діяльності. Коефіцієнт покриття у 2023 р. становив 5,97%, бо підприємство може погасити поточні зобов'язання. Коефіцієнт швидкої ліквідності ПП «Агрофірма «XXI» дорівнює 0,81% через порівняно високу здатність активів підприємства перетворюватися на гроші.

Фінансовий стан ПП «Агрофірма «XXI» є стійким, адже частина власного капіталу в загальній сумі фінансових ресурсів підприємства складає до 50 %. У 2021–2023 рр. коефіцієнт заборгованості знизився з 0,18%, на 0,01%. Показник фінансової стабільності становив 1,55% зменшуючись у 2023 р. на 0,8%. Коефіцієнт фінансової залежності ПП «Агрофірма «XXI» у 2023 р. становить 2,16% (зростання порівняно з 2021 р. склало 0,7%). Коефіцієнт маневреності власних коштів у 2023 р. становив -0,89%. ПП «Агрофірма «XXI» характеризується станом фінансової стійкості.

Показники ділової активності ПП «Агрофірма «XXI» характеризують діяльність підприємства як достатньо високу (оборотність активів на рівні 0,05, оборотність дебіторської знизилась до 57,3, коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості у 2023 р. становив 3,84, ефективність використання власного капіталу підприємства – 0,12). Отже, ПП «Агрофірма «XXI» має достатньо високі показники ефективності, зберігаючи тренд до зниження швидкості обертання фінансових активів, ефективності використання земельних ресурсів, задовільним ви, що значною мірою відображає тенденції в країні.

2.2. Наявність та стан виробничих ресурсів ПП «Агрофірма «XXI»

Оцінка виробничих ресурсів підприємства, яке працює у галузі сільського господарства, традиційно починається з аналізу земельних ресурсів та ефективності їх використання. Основна мета такого аналізу – визначити потенціал земель, розробити заходи для підвищення їх продуктивності та забезпечити раціональне використання. Земля – це єдиний

природний ресурс, який не може бути замінений іншими. Кількість земельних ресурсів є фіксованою і не може бути збільшена. За правильного використання родючість ґрунтів може бути підвищена. Сільськогосподарські землі обумовлюють власне процес виробництва сільськогосподарської продукції. Аналіз земельних угідь – це необхідний інструмент для раціонального використання земельного фонду, забезпечення сталого розвитку сільського господарства та збереження природних ресурсів.

Важливість такого підходу обумовлена постійними змінами в структурі землекористування, які вимагають постійного моніторингу та аналізу, виявленням нових можливостей для використання земельних ресурсів, потребою забезпечення стійкого сільськогосподарського виробництва шляхом покращення якості ґрунтів, визначенням найкращих способів використання земель з урахуванням їхніх природних особливостей. Дослідження земельних угідь допомагає нам зрозуміти, як ефективно використовувати землю для виробництва їжі, деревини та інших ресурсів. Це важливо для забезпечення продовольчої безпеки, захисту довкілля та розвитку економіки. Подолання сучасних викликів та кризового стану ПП «Агрофірма «XXI» доцільно вдосконалювати форми організації та оплати праці, раціонально наявні земельні, трудові та матеріальні ресурси.

Склад і структуру земель ПП «Агрофірма «XXI» наведена у табл. 2.7. Аналіз даних таблиці 2.4 дозволяє зробити висновок, що загальна площа господарства за останні три роки змінилася. З кожним роком площі земель ПП «Агрофірма «XXI» розширюється. Так, загальна земельна площа господарства збільшилась на 127 га. В тому числі і збільшились сільськогосподарські угіддя господарства за рахунок ріллі яка зросла на 163 га, а сінокоси, пасовища відповідно зменшились. Питома вага сільськогосподарських угідь в загальній земельній площі господарства не змінюючись складає 99,4% за всі три роки. Площа ріллі займає із кожним роком все більшу частку, так у 2021 р. – 79,9%; у 2022 р. – 75,9%; а у 2023 р.

– 83,4%. Щодо пасовищ господарства, то їх площа у 2023 р. порівняно з 2021 р. зменшились на 27 га. ПП «Агрофірма «ХХІ» ПП «Агрофірма «ХХІ»

Таблиця 2.7

Склад і структура земельних угідь ПП «Агрофірма «ХХІ»

Види угідь	Площа, га			Структура, %			2023 р. до 2021 р.	
	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	+/-	%
Загальна земельна площа - разом	159,9	168,2	172,6	100,0	100,0	100,0	12,7	107,9
сільськогосподарські угіддя	158,9	167,2	171,6	99,4	99,4	99,4	12,7	108,0
рілля	127,7	127,7	144,0	79,9	75,9	83,4	16,3	112,8
сінокоси	11,2	11,2	10,3	7,0	6,7	6,0	-0,9	92,0
пасовища	20,0	28,3	17,3	12,5	16,8	10,0	-2,7	86,5
Ставки та водойми	1,0	1,0	1,0	0,6	0,6	0,6	0,0	100,0

Джерело: сформовано за даними ПП «Агрофірма «ХХІ».

ПП «Агрофірма «ХХІ» прагне ефективно використовувати земельні угіддя з метою максимізації виробництва продукції та доходу, зберігаючи родючість ґрунту й, за можливості, сприяючи збереженню поживних речовин та гумусу через впровадженню гумусозберігаючих сівозмін. Інтенсивно використовується рілля (її частка зросла з 2021 р. по 2023 р. з 79,9% до 83,4%). Рівень використання угідь визначається системою землеробства та технологічних заходів. Ефективність використання земель у ПП «Агрофірма «ХХІ» представлено у табл. 2.8. Загальна посівна площа за період з 2021 по 2023 роки значно скоротилася. Це свідчить про загальну тенденцію до зменшення сільськогосподарського виробництва. Спостерігається суттєва зміна структури посівів (на 35 га). Зокрема, значно збільшилася частка зернових і зернобобових культур, особливо озимих, при цьому різко скоротилися площі під кормовими культурами, особливо силосних культур та поліпшених сінокосів і пасовищ. Зміна ринкових цін на різні сільськогосподарські культури, державна підтримка певних культур, доступність до кредитів, посухи, заморозки, інші екстремальні погодні явища можуть впливати на вибір культур і площі їх посіву. Державна політика в аграрному секторі, зокрема земельна реформа, може впливати на структуру

посівів. Впровадження нових технологій вирощування, використання добрив та засобів захисту рослин може покращити економічну ситуацію.

Таблиця 2.8

Структура посівних площ ПП «Агрофірма «XXI»

Показники	2021 р.		2022 р.		2023 р.		2023 р. до 2021 р. (+/-)
	га	%	га	%	га	%	
Вся посівна площа	158,7	100,0	116,5	100,0	123,7	100,0	-35,0
в т.ч. зернові і зернобобові культури - всього	48,0	30,2	64,5	55,4	80,7	65,2	32,7
– озимі зернові	29,0	18,3	47,9	41,1	65,5	53,0	36,5
– ярі зернові	19,0	12,0	15,1	13,0	15,2	12,3	-3,8
– зернобобові	0,0	0,0	1,5	1,3	0,0	0,0	0,0
Картопля	0,2	0,1	0,6	0,5	0,0	0,0	-0,2
Кормові культури – всього	79,5	50,1	52,0	44,6	43,0	34,8	-36,5
– однорічні трави	40,0	25,2	33,4	28,7	36,7	29,7	-3,3
– силосні культури	31,6	19,9	8,0	6,9	0,0	0,0	-31,6
– сінокоси природні	7,9	5,0	10,6	9,1	6,3	5,1	-1,6
– поліпшені сінокоси і пасовища на сіно	31,2	19,7	0,0	0,0	0,0	0,0	-31,2

Джерело: сформовано за даними ПП «Агрофірма «XXI».

Що стосується трудових ресурсів, то праця – необхідна органічна складова будь-якого процесу виробництва, оскільки воно неможливе без участі людини. Лише при поєднанні праці і засобів можливий сам процес виробництва. У процесі виробництва повинні раціонально поєднуватись фізична та інтелектуальна праця. Лише за такої умови досягається максимальний кінцевий результат. На сучасному етапі змінам чисельності трудових ресурсів у сільському господарстві притаманна тенденція до зменшення. Такою є ситуація у ПП «Агрофірма «XXI». Трудові ресурси весь час поновлюються внаслідок різноманітних галузей залучення. Щодо забезпеченості підприємства наявними трудовими ресурсами можна судити з аналізу результатів табл. 2.9. проаналізуємо забезпеченість господарства трудовими та енергетичними ресурсами за допомогою наступної таблиці. Кількість працівників підприємства за останні роки скоротилася майже на

20%, що обмежує можливості виконання виробничих завдань. Для оцінки ефективності використання трудових ресурсів розраховується показник завантаженості одного працівника (завантаженість працівників сільськогосподарськими угіддями зростає на майже 40%, а ріллею – на 45%), що свідчить про зміни в структурі посівів, впровадження нових технологій, що підвищують продуктивність праці. Основну частину трудових ресурсів підприємства складають постійні працівники. Це свідчить про стабільність трудового колективу та наявність досвідчених кадрів.

Таблиця 2.9

Забезпеченість ПП «Агрофірма «XXI» трудовими ресурсами

Показники	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2023 р. у % до 2021 р.
I. Трудові ресурси				
Середньорічна чисельність працівників, чол.	18,0	22,0	14,0	77,8
в т. ч.: в рослинництві	9,0	5,0	10,0	111,1
в тваринництві	9,0	17,0	4,0	44,4
Навантаження на одного середньорічного працівника, га:				
– сільськогосподарських угідь	8,8	7,6	12,3	138,8
– ріллі	7,1	5,8	10,3	145,0
Відпрацьовано в сільському господарстві, – всього, тис. люд-год.	85,3	83,1	75,5	88,5

Джерело: сформовано за даними ПП «Агрофірма «XXI».

Основні фонди, такі як будівлі, споруди, машини та обладнання, є матеріально-технічною базою сільськогосподарського виробництва. Від їхнього стану, кількості та ефективності використання залежить рівень продуктивності праці та обсяг виробництва сільськогосподарської продукції. Для більш детального вивчення стану основних фондів підприємства пропонується проаналізувати дані таблиці 2.10. Цей аналіз дозволить оцінити структуру основних фондів, їх знос та ефективність використання. За 2021–2023 роки спостерігається стійка тенденція до збільшення вартості основних фондів у сільському господарстві ПП «Агрофірма «XXI», що свідчить про інвестиції в модернізацію виробництва, оновлення машин та обладнання, а також про розширення виробничих потужностей.

Склад і структура основних фондів ПП «Агрофірма «ХХІ»

Показник	2021 р.		2022 р.		2023 р.	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Всього ОВФ, тис. грн.	6911,61	100,00	9357,91	100,00	9604,11	100,00
ОВФ с-г призначення тис. грн.	5529,32	80,00	7486,32	80,00	7683,32	80,00
ОВФ не с-г призначення тис. грн.	1382,33	20,00	1871,63	20,00	1920,83	20,00
Виробничі ОФ, тис. грн..	3870,54		5240,44		5378,34	
Невиробничі ОФ, тис. грн.	1658,85		2245,95		235,50	

Джерело: сформовано за даними ПП «Агрофірма «ХХІ».

Вартість основних фондів є мінливою величиною, яка залежить від багатьох факторів (вартість фондів зросла з 6,9 млн грн. у 2021 р. до 9,6 млн у 2023 р.), таких як фізичний знос, моральний знос, інфляція та інвестиційна діяльність ПП «Агрофірма «ХХІ». Тому, для точного обліку вартості основних фондів необхідно проводити регулярні оцінки. Одним з важливих питань, пов'язаних з обліком основних фондів, є проблема амортизації. Амортизація відображає знос основних фондів у процесі їх використання і дозволяє накопичувати кошти для заміни зношеного обладнання. Однак, існують різні підходи до обліку амортизації, що може впливати на оцінку вартості основних фондів. Для оцінки виробничого потенціалу ПП «Агрофірма «ХХІ» необхідно враховувати повну вартість основних фондів (табл. 2.11), включаючи як нові, так і зношені активи. Це дозволяє отримати більш точне уявлення про масштаби виробництва та його можливості.

Для успішної роботи ПП «Агрофірма «ХХІ» необхідні як основні фонди (будівлі, обладнання), так і оборотні засоби (сировина, матеріали). Основні фонди служать тривалий час, а оборотні повністю витрачаються на кожному виробничому циклі. В ПП «Агрофірма «ХХІ» спостерігається зростання як основних (на 39%), так і оборотних (на 20%) фондів, що свідчить про інвестиції в розвиток виробництва. Разом з тим, аналіз енергетичних ресурсів підприємства виявив негативну тенденцію. Потужність енергообладнання за останні роки зменшилась (на 8%), що призвело до зниження

енергозабезпеченості та енергоозброєності праці. Це може свідчити про знос обладнання, відсутність інвестицій в енергоефективні технології.

Таблиця 2.11

Забезпеченість ПП «Агрофірма «ХХІ» виробничими фондами

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2023 р. у % до 2021 р.
I. Всього основних фондів, тис. грн.	6911,61	9357,92	9604,13	139,0
в т ч. вартість основних виробничих фондів с.-г. призначення, тис. грн.	5529,31	7486,32	7683,33	139,0
– на 100 га сільськогосподарських угідь	3479,74	4477,46	4477,47	128,7
– на 1 середньорічного працівника	383,98	425,36	686,01	178,7
II. Середньорічна вартість оборотних засобів, тис. грн.	2147,21	2091,42	2579,83	120,1
– на 100 га сільськогосподарських угідь	1351,30	1250,85	1503,40	111,3
– на 1 середньорічного працівника	119,29	95,06	184,27	154,5
III. Припадає засобів у розрахунку на 1 грн. виробничих фондів	0,39	0,28	0,34	86,5
IV. Енергетичні потужності, всього к. с.	3721,41	3685,52	3423,73	92,0
– на 100 га сільськогосподарських угідь	2341,98	2204,26	1995,18	85,2
– на 1 середньорічного працівника	206,75	167,52	244,55	118,3

Джерело: сформовано за даними ПП «Агрофірма «ХХІ».

Структура оборотних активів підприємства наведена у табл. 2.12.

Таблиця 2.12

Структура оборотних активів ПП «Агрофірма «ХХІ»

Показник	2021 р.		2022 р.		2023 р.	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Виробничі запаси	882,50	41,10	807,29	38,60	910,68	35,30
Тварини на вирощуванні та відгодівлі	1047,84	48,80	740,36	35,40	663,02	25,70
Незавершене виробництво	107,36	5,00	221,69	10,60	304,42	11,80
Всього оборотних засобів у сфері виробництва	2037,70	94,90	1769,34	84,60	1878,12	72,80
Розрахунки з дебіторами	38,65	1,80	267,70	12,80	461,79	17,90
Грошові кошти	8,59	0,40	18,82	0,90	167,69	6,50
Інші оборотні активи	64,42	3,00	37,65	1,80	69,66	2,70
Всього оборотних засобів у сфері обігу	109,51	5,10	322,08	15,40	699,13	27,10
Разом	2147,21	100,00	2091,42	100,00	2579,83	100,00

Джерело: сформовано за даними ПП «Агрофірма «ХХІ».

у 2023 р., як видно з табл. 2.12, формувалася під впливом специфіки аграрного виробництва. Найбільшу частку в загальній сумі оборотних активів складали виробничі запаси (35,3%), що свідчить про значні обсяги виробництва. Значну питому вагу також мали тварини на вирощуванні та відгодівлі (25,7%), що характерно для аграрних підприємств. Розрахунки з дебіторами становили 17,9% від загальної суми оборотних активів. При цьому частка грошових коштів була відносно невеликою і становила лише 6,5%. Ефективність використання землі в сільському господарстві залежить від багатьох факторів, таких як рівень технологічності виробництва, структура посівних площ та застосування засобів меліорації. У ПП «Агрофірма «XXI» у 2022-2023 рр. спостерігається позитивна динаміка урожайності зернових та зернобобових культур, яка зросла з 15,9 ц/га до 18,5 ц/га (водночас варто зазначити, що це низькі показники продуктивності).. Урожайність картоплі у 2022 р. становила 43 ц/га. У 2023 р. порівняно з 2021 р. знизилася продуктивність м'ясного свинарства на 0,8 ц.

Висновки до розділу 2

1. ПП «Агрофірма «XXI» активно використовує свої земельні ресурси, оскільки рівень розораності становить 86,3%. Загальна валова продукція з 100 га с.-г. угідь становила 561,6 тис. грн., проте у 2022–2023 рр. спостерігається її зниження. Водночас, валовий дохід зріс у 2,3 рази. Це свідчить про певні зміни в структурі виробництва. Мінеральні добрива відіграють значну роль у забезпеченні високих врожаїв, забезпечуючи близько 29–36% валового виробництва продукції. Інвестиції в мінеральні добрива швидко окупаються, що підтверджує їх ефективність. Важливим показником ефективності використання трудових ресурсів є продуктивність праці.

2. ПП «Агрофірма «ХХІ» має високий рівень розораності (83,4;%), але спостерігається зниження валової продукції на 1 га. Хоча валовий дохід зріс, ефективність використання основних фондів, трудових ресурсів, матеріальних витрат погіршилася, про що свідчить зниження фондовіддачі та зростання фондоємності. Незважаючи на скорочення чисельності працівників, продуктивність праці зросла лише незначно. Ситуація з оборотними засобами також потребує покращення: тривалість одного обороту зросла, що негативно впливає на фінансовий стан підприємства. Застарілий машинно-тракторний парк є однією з причин зниження ефективності виробництва.

3. Аналіз діяльності ПП «Агрофірма «ХХІ» виявив ряд проблем. Оборотні засоби використовуються неефективно, про що свідчить збільшення тривалості одного обороту. Застарілий машинно-тракторний парк та недостатнє матеріально-технічне забезпечення є додатковими факторами, що стримують розвиток підприємства. Для покращення ситуації необхідно вжити комплекс заходів: оновити машинно-тракторний парк, впровадити нові технології, оптимізувати структуру посівних площ, підвищити кваліфікацію працівників та забезпечити ефективне використання оборотних засобів.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР

3.1. Підвищення ефективності використання трудових ресурсів та матеріальних засобів

Праця є ключовим фактором розвитку будь-якого суспільства. Однак, сільське господарство в Україні стикається з гострою проблемою нестачі робочої сили. Зменшення кількості працівників, не компенсоване зростанням продуктивності, призвело до зниження обсягів виробництва. Для вирішення цієї проблеми необхідно створити сприятливі умови для життя і роботи на селі [17–28], зокрема, підвищити заробітну плату, покращити соціальну інфраструктуру та забезпечити доступ до сучасних технологій. Для досягнення високої продуктивності в сільському господарстві необхідно забезпечити гармонійне поєднання трудових ресурсів і засобів виробництва [14]. Це передбачає: раціональне використання робочої сили, підвищення кваліфікації працівників, створення сучасних робочих місць та оптимізацію організації виробництва. Особливу увагу слід приділити підготовці молодих кадрів та забезпеченню стабільності трудових колективів [11–25].

Людський фактор є ключовим для успіху сільського господарства. Щоб підвищити ефективність роботи, необхідно інвестувати в людей: забезпечити працівникам гідну оплату праці, соціальні гарантії та можливості для професійного зростання; створити сприятливий психологічний клімат: побудувати довірливі відносини між працівниками та керівництвом.; залучати молодь: проводити профорієнтаційну роботу серед молоді та створювати для них перспективні кар'єрні можливості в сільському господарстві. Ключові ідеї, які варто підкреслити: 1) важливість людського фактора: люди є основним ресурсом у сільському господарстві; 2) необхідність балансу між людьми і технікою: сучасне сільське господарство

потребує як кваліфікованих працівників, так і сучасної техніки; 3) важливість навчання і розвитку (постійне підвищення кваліфікації працівників є необхідною умовою успіху). Створення сприятливих умов праці: це включає в себе не тільки матеріальні стимули, але й психологічний клімат у колективі.

Для підвищення продуктивності праці в сільському господарстві необхідно: інтенсифікувати виробництво: збільшувати врожайність з одиниці площі та продуктивність тварин; механізувати виробничі процеси (замінювати ручну працю на машинну), оптимізувати структуру виробництва (спеціалізуватися на вирощуванні найбільш прибуткових культур та розведенні найбільш продуктивних тварин); створити ефективну систему управління персоналом (розробити систему мотивації працівників, забезпечити їх необхідними знаннями та навичками). Сезонність сільськогосподарських робіт є одним з основних факторів, що ускладнюють ефективне використання трудових ресурсів [12–32]. Основна проблема сільського господарства – це нерівномірність завантаження працівників протягом року. Щоб її розв'язати потрібно диверсифікувати виробництво (розвивати не тільки рослинництво, але й тваринництво, що забезпечить роботу протягом усього року). механізувати виробництво (використовувати сучасну техніку для автоматизації процесів, особливо в пікові періоди), інтегрувати сільське господарство з іншими галузями (це дозволить створити додаткові робочі місця і стабілізувати зайнятість) [9–12].

Щоб залучити та утримати кваліфікованих працівників, необхідно створити для них сприятливі умови праці, що включає: гідну оплату праці (заробітна плата має бути достатньою для задоволення всіх матеріальних потреб працівника), соціальні гарантії (медичне страхування, пенсійне забезпечення, оплачувана відпустка), розвиток кар'єри: можливості для професійного зростання та підвищення кваліфікації, комфортні умови праці (безпечні робочі місця, сучасне обладнання), можливість самореалізації (працівники повинні відчувати свою важливість для підприємства і мати можливість впливати на результати своєї роботи) [1–2]. Для підвищення

ефективності сільського господарства необхідно комплексно підходити до вирішення проблеми сезонності праці та мотивації працівників. Застосування сучасних технологій, диверсифікація виробництва, створення сприятливих умов праці – все це сприятиме підвищенню продуктивності та конкурентоспроможності аграрного сектору. Наразі ПП «Агрофірма «XXI» формує мотиваційний механізм активізації роботи працівників через матеріальне стимулювання, зокрема преміювання (табл. 3.1). Потрібно також залучати нематеріальну складову організаційно-економічного механізму управління кадровим потенціалом, що є важливим чинником кадрової політики.

Таблиця 3.1

Зв'язок оплати праці та продуктивності праці ПП «Агрофірма «XXI»

Показник	Значення показника			2026 р. (проєкт)	2026 р. у % до 2021 р.
	2021 р.	2022 р.	2023 р.		
Валова продукція – разом, тис грн	1067,8	975,2	963,7	1152,6	107,9
- на 100 га. с.-г. угідь, грн.	672,0	583,3	561,6	696,5	103,6
- на 1 працівника, грн.	59,3	44,3	68,8	66,1	111,5
- на 1 люд.-год., грн.	12,5	11,7	12,8	14,2	113,4
Оплата праці, тис. грн.	326,4	375,9	461,7	446,2	136,7
- на 1 га. с.-г. угідь, грн.	205,4	224,8	269,1	268,1	130,5
- на 1 працівника, грн.	18,1	17,1	33,0	26,1	144,2
- на 1 люд.-год., грн.	3,8	4,5	6,1	5,5	144,9
Натуральна оплата (зерно) – всього, ц	513,0	324,0	237,0	411,7	80,3

Джерело: сформовано за даними ПП «Агрофірма «XXI».

Таблиця 3.1 демонструє динаміку основних показників аграрного виробництва ПП «Агрофірма «XXI» за період з 2021 по 2023 рр. з прогнозом на 2026 р., що дозволяє оцінити темпи зростання/спаду. Так, спостерігається загальне зростання валової продукції з 2021 по 2023 рік, проте у 2022 р. відбулося певне зниження. Прогноз на 2026 р. передбачає значне зростання порівняно з базовим 2021 р. Показники валової продукції на одиницю ресурсів також демонструють зростання, що свідчить про підвищення ефективності виробництва. Оплата праці зростає протягом усього періоду, причому найбільш значне зростання спостерігається у 2023 р. Зростання оплати праці перевищує темпи зростання валової продукції на одиницю ресурсів, що може свідчити про підвищення вимог до кваліфікації

працівників та зростання їхньої ролі у виробництві. Обсяги натуральної оплати (зерно) суттєво скорочуються з 2021 р., що пов'язано зі зміною системи оплати праці.

Надпосушливе літо внесло корективу у господарську діяльність ПП «Агрофірма «XXI». Застосування нових технологій може підвищити продуктивність праці та збільшити обсяги виробництва, а підвищення цін на сільськогосподарську продукцію могло сприяти збільшенню валової продукції. Також Державні програми підтримки сільського господарства позитивно вплинуть на розвиток галузі. Сьогодні існує широкий спектр підходів до організації технічного обслуговування та ремонту сільськогосподарської техніки. Від складних капітальних ремонтів, які зазвичай виконуються в спеціалізованих майстернях, до поточних ремонтів та технічного обслуговування, що можуть проводитися безпосередньо в господарствах силами власних спеціалістів або за участю зовнішніх фахівців. ПП «Агрофірма «XXI».

Отже, щоб підвищити ефективність сільського господарства та покращити життя сільських жителів, необхідно вжити комплекс заходів, зокрема, слід диверсифікувати зайнятість: створювати додаткові робочі місця в сільській місцевості, особливо для молоді, щоб зацікавити їх залишатися в селі. Оснастити сільське господарство сучасним обладнанням: це дозволить підвищити продуктивність праці, зменшити фізичне навантаження на працівників та покращити якість продукції; створити безпечні та комфортні умови праці: забезпечення спецодягом, організація харчування та медичного обслуговування, а також впровадження сучасних технологій вирощування рослин і утримання тварин сприятимуть збереженню здоров'я сільських працівників; адаптувати графіки роботи: до сезонних особливостей сільськогосподарського виробництва, щоб забезпечити оптимальне використання робочого часу; збільшити фінансування охорони праці: недостатнє фінансування є серйозною проблемою, яка негативно впливає на безпеку праці в сільському господарстві.

Наразі аграрії все частіше відходять від старих методів забезпечення технікою і переходять до більш гнучких та ефективних схем. Замість того, щоб купувати дорогу техніку і утримувати її самостійно, все популярнішою стає практика оренди, або лізингу (табл. 3.2). Ставки фінансування вказано з урахуванням сезонності погашення. Лізинг дозволяє отримати сучасну техніку: без великих початкових вкладень, зменшити фінансовий тягар: платежі за лізинг розподіляються на весь строк договору, оновити парк техніки: регулярно, без необхідності продавати стару. Так, для ПП «Агрофірма «ХХІ», яка займається вирощуванням зернових за допомогою старої техніки, пропонується взяти в лізинг сучасний комбайн. Це дозволить збільшити врожайність: новий комбайн збереже більше зерна під час збирання, зменшити витрати на ремонт: сучасна техніка менше ламається і вимагає меншого обслуговування, оптимізувати виробництво: підібрати техніку під конкретні потреби господарства.

Таблиця 3.2

Умови отримання фінансування від ТОВ «ОТП Лізинг»

Валюта	Термін фінансування, років				
	1	2	3	4	5
Долар США	3,41	4,52	4,73	4,94	4,05
Євро	2,55	3,34	3,83	4,02	4,21
Гривна	8,71	10,32	10,63	10,14	10,45

Джерело: сформовано за даними ТОВ «ОТП Лізинг».

Агрофірма укладає договір лізингу з компанією ТОВ «ОТП Лізинг». Згідно з договором, агрофірма отримує комбайн у користування і щомісяця сплачує лізингові платежі. Після закінчення строку лізингу агрофірма може викупити комбайн за залишковою вартістю. Для оформлення лізингу необхідно підготувати бізнес-план, який покаже, як агрофірма планує використовувати комбайн і як вона буде здійснювати платежі. Також знадобиться фінансова звітність агрофірми. Лізинг - це зручний і ефективний інструмент для оновлення технічного парку сільськогосподарських підприємств. Він дозволяє отримати сучасну техніку без великих початкових

вкладень і підвищити ефективність виробництва. Потреби в інвестиціях розглянемо за допомогою наступної табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Розрахунок потреби в інвестиціях ПП «Агрофірма «XXI»

Напрямок витрат	Обсяг витрат, млн. грн.	Джерела фінансування
Закупівля насіння	1,1	власні кошти
Закупівля добрив	0,17	власні кошти
Дизпаливо	1,1	власні кошти
Придбання комбайну Б	1,8	лізинг
Всього інвестиційних витрат	3,47	×

Джерело: сформовано за даними ПП «Агрофірма «XXI».

Для проведення посівної кампанії на площі 300 га озимої пшениці сорту «Миронівська-65» ПП «Агрофірма «XXI» необхідні наступні ресурси:

1) Насіння: за планової норми висіву 240 кг/га, загальна потреба в насінні складе 126 тонн (300 га * 240 кг/га). При середньоринковій ціні 8,75 тис грн/тону, вартість насіння становитиме 1,1 млн грн.

2) Добрива: застосовуючи норму внесення 150 кг/га, загальна потреба в добривах складе 45 тонн (300 га * 150 кг/га). При вартості 1 т добрив 3,75 тис грн, сумарні витрати на добрива становитимуть 0,17 млн грн.

3) Пальне:

А) Оранка: витрати пального на оранку складуть 6 тис літрів (300 га * 20 л/га). При ціні 53,5 грн/літр, вартість становитиме 0,3 млн грн.

Б) Дискування: витрати пального на дискування складуть 1,8 тис л (300 га * 6 л/га). Вартість становитиме 0,1 млн грн.

В) Культивуація: витрати пального на культивуацію складуть 1,8 тис л (300 га * 7,5 л/га). Вартість становитиме 0,1 млн грн.

Г) Збирання: витрати пального на збирання складуть 10,5 тис л (300 га * 35 л/га). Вартість становитиме 0,6 млн грн.

Загальні витрати на пальне становлять 1,1 млн грн.

Загальні витрати на виробництво: 2,37 млн грн.

При середній врожайності 35 ц/га та ціні реалізації 7, тис грн / тонну, з 300 га очікується зібрати 10,5 тис т зерна. Вартість зібраного врожаю становитиме 73,5 млн грн (10,5 тис * 7,0 тис грн / тонну).

Проведений розрахунок демонструє, що при дотриманні планових показників врожайності та цін реалізації, виробництво озимої пшениці на площі 300 га є економічно доцільним. Однак, слід враховувати можливі ризики, пов'язані з погодними умовами, цінами на ресурси та ринковими коливаннями. Показники детально відображені у таблиці 3.4. Прогнозована виручка у 2025 р. становитиме 735 тис. грн., а у 2026 р. 772,1 тис. грн. План доходів та витрат відображає погашення кредиту, його окупність на основі попередніх даних. Термін окупності складає 5 років. $ROI = (\text{Сума чистого прибутку за весь період} / \text{Початкові інвестиції}) = 20,67/3,5=5,91$.

Таблиця 3.4

Прогноз доходів та витрат ПП «Агрофірма «XXI»

Показники	2025 р	2026 р	2027 р	2028 р	2029 р
1.1. Обсяг реалізації, тис т	1,05	1,10	1,15	1,20	1,25
1.2. Ціна, тис грн / т	7,00	8,00	9,00	10,00	11,00
1.3. Виручка від реалізації тис. грн.	7,35	8,80	10,35	12,00	13,75
2. Затрати на виробництво реалізованої продукції	5,76	5,60	5,42	5,22	5,04
2.1 Матеріальні витрати	2,46	2,58	2,70	2,82	2,94
2.2 Витрати на оплату праці	0,73	0,77	0,81	0,84	0,88
2.3 Відрахування на соціальні заходи	0,07	0,08	0,08	0,08	0,09
2.4 Амортизація основних засобів	2,35	2,00	1,64	1,29	0,94
2.5 Відсоток за кредит	0,16	0,19	0,19	0,18	0,19
3. Валовий прибуток тис. грн.	1,59	3,20	4,93	6,78	8,71
4. Податок на прибуток тис. грн.	0,29	0,58	0,89	1,22	1,57
5. Чистий прибуток тис. грн.	1,30	2,62	4,04	5,56	7,15
6. Грошовий потік тис. грн.	3,65	4,62	5,69	6,85	8,08
7. Борг на початок року	1,80	1,44	1,08	0,72	0,36
8. Виплата основної суми	0,36	0,36	0,36	0,36	0,36
9. Накопичувальний % кредиту	0,90	0,75	0,56	0,37	0,19
10. Борг на кінець року	1,44	1,08	0,72	0,36	0,00

Джерело: сформовано за даними ПП «Агрофірма «XXI».

Детальний аналіз таблиці 3.4 дозволяє зробити висновок, що основну частину матеріальних витрат складають витрати на сировину та енергоносії.

Варто зазначити, що сума амортизації основних засобів, розрахована з урахуванням їх вартості та норми амортизації, є значною і становить 2,35 тис. грн. Це свідчить про значні інвестиції в розвиток виробництва. Проте, як показують результати фінансового аналізу, проект є економічно обґрунтованим, оскільки ПП «Агрофірма «XXI» зможе не лише погасити заборгованість за лізингом, але й отримати додатковий прибуток. Для забезпечення безперебійної роботи техніки та зменшення витрат на ремонт, необхідно організувати ефективну систему технічного обслуговування, яка може включати як власні ремонтні бригади, так і залучення спеціалізованих організацій.

3.2. Резерви підвищення ефективності управління виробничим потенціалом ПП «Агрофірма XXI»

Україна, маючи значні земельні ресурси (64 га ріллі на 100 осіб населення проти 24 га в середньому по ЄС), стикається з проблемою низької продуктивності сільськогосподарських угідь та викликами сьогодення, пов'язаними деградацією та забрудненням земель, що зумовлено як природними факторами (низький природно-кліматичний потенціал, ерозія ґрунтів, засолення), так і неефективним використанням землі, а також наслідками військових дій на території країни.. Висока землезабезпеченість, на жаль, не стимулює раціональне господарювання і призводить до втрати родючості ґрунтів.

Питання форми власності на землю в Україні є важливим, але не вирішальним для підвищення її родючості. Головною проблемою є низький природно-кліматичний потенціал та неефективне використання земельних ресурсів. Для поліпшення ситуації необхідно впроваджувати меліоративні заходи, такі як зрошення, осушення, вапнування та інші. Крім того, важливо перейти на сучасні системи землеробства, що дозволять зберегти родючість ґрунтів та підвищити врожайність. З метою збереження родючості ґрунтів та

підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва необхідно впроваджувати ґрунтозахисні системи землеробства, такі як контурно-меліоративна організація території. Дослідження показують, що застосування таких систем дозволяє зменшити розораність ґрунтів та підвищити врожайність. Оптимізаційна модель, розроблена для ПП «Агрофірма «XXI», демонструє можливість зниження витрат на корми при збереженні рівня виручки. Це досягається за рахунок раціонального використання земельних ресурсів та оптимізації структури посівних площ (табл. 3.5). Виходячи із попередніх розрахунків для ПП «Агрофірма «XXI» спрогнозуємо поліпшену структуру посівних площ використовуючи таблицю.

Таблиця 3.5

Поліпшена структура посівних площ ПП «Агрофірма «XXI»

Показник	Рік				2026 р. (проект) у % до 2021 р.
	2021	2022	2023	2026 (проект)	
Площа с.-г. угідь, га	158,9	167,2	171,6	182,9	115,1
Площа ріллі, га	127,7	127,7	144,0	182,9	143,2
Рівень розораності, %	76,8	86,3	86,3	100,0	130,2
Всього посіви, га	127,7	127,7	144,0	182,9	143,2
в т.ч. зернові і зернобобові	48,0	64,5	80,7	91,5	190,6
технічні	0,2	11,2	20,3	22,6	У 113 разів
кормові	79,5	52,0	43,0	68,8	86,5
Поліпшені природні кормові угіддя, га				225,0	
Поголів'я тварин, гол.					
в т.ч. корови	19	20	19	22	114,4
ВРХ на відгодівлі	39	42	43	49	125,3
свині	2	4	4	5	242,1
Валові витрати, тис. грн.	62,5	86,9	82,4	94,8	151,6
Валовий доход, тис. грн.	77,7	188,3	176,3	202,7	У 2,6 рази
Прибуток, тис. грн.	15,2	101,4	93,9	108,0	У 7,17 рази
Чиста теперішня вартість проекту, тис. грн				241,2	
Термін окупності проекту, років				1,11	
Внутрішня норма рентабельності, %				40,0	
Індекс прибутковості, од				3,41	

Джерело: сформовано за даними ПП «Агрофірма «XXI».

Зміна структури виробництва на посилення вирощування м'яса свиней та ВРХ з подальшою переробкою сировини на графітову продукцію (снеки),

які мають стійкий попит, дозволить значно підвищити доходи та прибуток ПП «Агрофірма «XXI». Так, зростання витрат майже втричі в результаті впровадження проєкту (табл. 3.6) спонукатиме зростання прибутку у 7 разів.

Таблиця 3.6

Ефективність реалізації проєкту ПП «Агрофірма «XXI»

Показник	Період реалізації проєкту, рік			
	2025 р.	2026 р.	2027 р.	2028 р.
Сума інвестицій, тис. грн	100,0	0,0	0,0	0,0
Виручка від реалізації, тис. грн	150,0	200,0	250,0	300,0
Витрати на експлуатацію проєкту, тис. грн	50,0	70,0	100,0	120,0
Амортизаційні відрахування, тис. грн	10,0	11,0	12,0	13,0
Ставка дисконту, %	40	40	40	40
Грошові потоки, тис. грн	10,0	141,0	162,0	193,0
Дисконтовані грошові потоки за ставкою дисконту 40%	7,1	71,9	59,0	50,2
Дисконтовані вигоди, тис. грн	145,5	174,4	196,8	213,8
Дисконтовані витрати, тис. грн	136,4	57,9	75,1	82,0

Джерело: сформовано за даними ПП «Агрофірма «XXI».

З метою забезпечення кормовою базою тваринництва планується збільшення площі сільськогосподарських угідь шляхом об'єднання паїв селян. Однак, враховуючи високий рівень розораності ґрунтів, необхідно переглянути цю стратегію. Рекомендується поступово скорочувати площу ріллі та зосередитися на вирощуванні зернових культур, які є найбільш прибутковими в даному регіоні. Для підвищення ефективності використання землі необхідно впроваджувати сучасні технології землеробства, раціонально організовувати земельні території та розвивати різноманітні форми власності.

Пропонований проєкт має назву «Розумне насіння для сталого майбутнього». Метою проєкту є розробка та впровадження інноваційних технологій для виробництва високоякісного насіння з використанням розумних технологій, що сприятимуть підвищенню врожайності та стійкості до змін клімату у співпраці із закладами освіти та науковими установами як експериментальний майданчик, що дозволить підвищити продуктивність виробництва за значно нижчих темпів зростання витрат. Також проєкт передбачає співпрацю із молодими старпаперами й впровадження розумних

технологій (Інтернет речей, штучний інтелект) для моніторингу та оптимізації процесу вирощування насіння.

Впровадження проєкту сприятиме підвищенню врожайності, посилити стійкість ПП «Агрофірма «XXI до змін клімату, а розумні технології допоможуть адаптуватися до змін клімату та зменшити ризики. Підвищення врожайності та зменшення витрат на вирощування призведе до збільшення прибутків. Інноваційна спрямованість – використання Інтернету речей (IoT) для моніторингу умов вирощування, жастосування штучного інтелекту для аналізу даних та оптимізації процесів сприятиме підвищенню врожайності на 20–30%, у пролонгованій перспективі забезпечить зменшення витрат на вирощування на 15–20%, допоможе покращити якість насіння та продукції.

Соціальний ефект проєкту - створення нових робочих місць у сфері досліджень та виробництва, підвищення рівня знань та навичок працівників, екологічний ефект – зменшення використання хімічних добрив та пестицидів завдяки стійким сортам насіння, збереження природних ресурсів через оптимізацію процесів вирощування.

Висновки до розділу 3

1. Для вирішення проблеми деградації земель в Україні необхідно комплексне впровадження сучасних технологій, таких як меліорація, ґрунтозахисні системи землеробства та інноваційні рішення, наприклад, "розумне насіння". Важливим є також створення сприятливих умов для розвитку сільського господарства через державну підтримку, підвищення кваліфікації аграріїв та залучення інвестицій. Реалізація запропонованих заходів дозволить підвищити продуктивність сільського господарства, забезпечити стале використання земельних ресурсів та покращити екологічну ситуацію в країні.

2. Резервами зростання ефективності використання виробничого потенціалу є залучення інвестицій, впровадження високопродуктивних сортів

рослин та порід тварин, підвищення мотивації праці, недопущення втрат, оновлення матеріально-технічної бази підприємства. За очікувань середньої врожайності озимої пшениці у 35 центнерів з гектара та ціни реалізації 7000 гривень за тонну, з 300 гектарів можна зібрати близько 10,5 тисяч тонн зерна. Це принесе загальний дохід у розмірі 73,5 мільйонів гривень. Проведені розрахунки свідчать про економічну доцільність вирощування озимої пшениці на зазначеній площі за умови дотримання планових показників. Однак, необхідно враховувати можливі ризики, пов'язані зі змінами погодних умов, цінами на ресурси та загальною ситуацією на ринку. Згідно з прогнозами, виручка від продажу зерна у 2025 році становитиме 735 тисяч гривень, а у 2026 році – 772,1 тисячі гривень. За попередніми даними, інвестиції в проект окупляться протягом 5 років. Рентабельність інвестицій (ROI) складе 5,91, що свідчить про досить високу ефективність проекту. Показники реалізації запропонованого проекту свідчать про його високу прибутковість та швидку окупність.

ВИСНОВКИ

1. Виробничий потенціал – це сукупність наявних і потенційних можливостей підприємства, що виражається в здатності ефективно використовувати ресурси (матеріальні, трудові, фінансові, інтелектуальні, інформаційні) для створення і реалізації продукції (робіт, послуг), що задовольняє потреби ринку і забезпечує сталий розвиток підприємства в умовах динамічно мінливого зовнішнього середовища. Виробничий потенціал включає в себе: Ресурсний потенціал: наявність і ефективність використання матеріальних, трудових, фінансових та інших ресурсів. Технологічний потенціал: рівень розвитку технологій, обладнання, ноу-хау. Інноваційний потенціал: здатність до розробки та впровадження нових продуктів, технологій та бізнес-моделей. Кадровий потенціал: кваліфікація, досвід і мотивація персоналу. Організаційний потенціал: ефективність системи управління, організаційна культура. Маркетинговий потенціал: здатність адаптуватися до ринкових змін і задовольняти потреби клієнтів. Ключові характеристики виробничого потенціалу: Динамічність: постійна зміна під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів. Комплексність: складається з безлічі взаємопов'язаних елементів. Обмеженість: обмежений доступними ресурсами та технологіями. Розвиток: можна розвивати та вдосконалювати за допомогою інвестицій, інновацій та інших факторів. Дане визначення враховує: багатоаспектність поняття; взаємозв'язок внутрішніх і зовнішніх факторів; роль інновацій та технологій; значення людського капіталу; необхідність сталого розвитку.

2. У сучасному бізнесі ефективне управління виробництвом є запорукою успіху. Виробничий потенціал – це сукупність ресурсів і можливостей компанії, які дозволяють їй створювати конкурентоспроможну продукцію. Складові виробничого потенціалу: матеріальні ресурси (обладнання, сировина, матеріали), трудові ресурси (кваліфікація персоналу, мотивація), фінансові ресурси (інвестиції, оборотні кошти), інформаційні

ресурси (дані, знання, технології). Фактори, що впливають на виробничий потенціал: внутрішні (структура управління, організація виробництва, корпоративна культура), зовнішні (ринкові умови, технологічні зміни, державна політика). Управління виробничим потенціалом включає такі механізми як оцінка: регулярний аналіз сильних і слабких сторін, розвиток: інвестиції в модернізацію, навчання персоналу, оптимізація: ефективне використання ресурсів. Для досягнення стійких конкурентних переваг необхідно постійно розвивати виробничий потенціал, адаптуючись до змін ринку та впроваджуючи інновації.

3. Житомирська області як транзитний регіон має розгалужену транспорту систему як автомобільну, так і залізничну, що сприяє розвитку бізнесу. Клімат регіону характеризується м'якою зимою та теплим літом, що комфортно для багатьох видів рослин. Область отримує достатню кількість опадів протягом року, що забезпечує необхідну вологість для рослин. Стратегією Житомирської області визначено, що вона комплекс демографічних та соціально-економічних трансформацій, які суттєво впливають на її розвиток. Низький рівень доходів, відсутність гідної роботи та бажання забезпечити сім'ю змушують все більше українців емігрувати. Соціальна нерівність, безробіття та низькі доходи можуть призвести до соціальних протестів та дестабілізації суспільства, що передбачає розробку програм реагування на сучасні виклики.

4. ПП «Агрофірма «XXI», на прикладі якого розглянуто питання управління виробничим потенціалом створене 30 червня 1998 р. підприємство має вигідне географічне розташування й реалізує продукцію у районний та обласний центр. Загальна земельна площа господарства 172,6 га. У 2023 р. показники валової продукції зменшились у порівнянні із 2021 р. на 104,1 тис. грн., а валовий дохід зріс на 98,6 тис. грн. Кількість працівників зменшилася за цей період на 4 особи. Спеціалізацію господарства на зерново-молочному напрямі. Для ПП «Агрофірма «XXI» актуальною стає крафтова продукція, тому вирішено пропонувати власну переробку, яку підприємство

продаватиме населенню. Фінансовий стан ПП «Агрофірма «ХХІ» є стійким, адже частина власного капіталу складає до 50%, показник фінансової стабільності – 1,55%, коефіцієнт фінансової залежності – 0,7%, коефіцієнт маневреності власних коштів – 0,9%, коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості у 2023 р. становив 3,84.

5. Питома вага с.-г. угідь в загальній земельній площі ПП «Агрофірма «ХХІ» не складає 99,4% , площа ріллі у 2023 р. – 83,4%. . На сучасному етапі змінам чисельності трудових ресурсів у сільському господарстві притаманна тенденція до зменшення. У ПП «Агрофірма «ХХІ» кількість працівників підприємства у 2021–2023 рр. на 20%., а завантаженість працівників зросла на майже 40%. За 2021–2023 рр. спостерігається тенденція до збільшення вартості основних фондів у сільському господарстві ПП «Агрофірма «ХХІ» з 6,9 млн грн. у 2021 р. до 9,6 млн у 2023 р. В ПП «Агрофірма «ХХІ» зросли й оборотні активи на 20%. Потужність енергообладнання зменшилась на 8%. У ПП «Агрофірма «ХХІ» у 2022-2023 рр. спостерігається динаміка росту урожайності та скорочення поголів'я тварин (з 15,9 ц/га до 18,5 ц/га та з 18%, відповідно (через низькі показники продуктивності, зокрема м'ясного свинарства на 0,8 ц).. Урожайність картоплі у 2022 р. становила 43 ц/га. У 2023 р. порівняно з 2021 р. знизилася продуктивність.

6. Українське сільське господарство має значний потенціал, однак зазнає значних втрат через деградацію ґрунтів, неефективне управління земельними ресурсами та наслідки військових дій. Для вирішення цих проблем необхідно впроваджувати комплекс заходів: меліорацію, сучасні системи землеробства, оптимізацію структури посівних площ та розвиток тваринництва. Особливу увагу слід приділити впровадженню розумних технологій, таких як Інтернет речей та штучний інтелект, для моніторингу та оптимізації виробничих процесів. Ці заходи дозволять підвищити врожайність, зменшити витрати, зберегти довкілля та створити робочі місця.

7. Для підвищення продуктивності сільського господарства необхідно гармонійно поєднати людські ресурси та сучасні технології. Це передбачає:

раціональну організацію праці, підвищення кваліфікації персоналу, створення сприятливих умов праці та мотивацію працівників. Важливим аспектом є також вирішення проблеми сезонності сільськогосподарських робіт через диверсифікацію виробництва та механізацію процесів. Інвестиції в людський капітал є довгостроковими інвестиціями в розвиток галузі.

8. Щоб зробити сільське життя привабливим для молоді та підвищити ефективність виробництва, необхідно: створити комфортні умови праці: забезпечити безпеку, організувати харчування, впроваджувати сучасні технології, забезпечити гідну оплату праці: стимулювати працівників до ефективної роботи, розвивати соціальну інфраструктуру: створювати школи, дитячі садки, культурні центри, оснащувати сільське господарство сучасним обладнанням: зменшити фізичне навантаження на працівників, підвищити якість продукції, адаптувати виробництво до змін клімату: забезпечити стабільність доходів сільськогосподарських підприємств. Основні проблеми українського сільського господарства пов'язані з низьким природно-кліматичним потенціалом, неефективним використанням землі та наслідками воєнних дій. Для підвищення продуктивності необхідно: впроваджувати меліоративні заходи, сучасні системи землеробства та ґрунтозахисні технології, оптимізувати структуру посівних площ та розвивати тваринництво, застосовувати інноваційні технології, такі як Інтернет речей та штучний інтелект, підвищувати кваліфікацію сільськогосподарських працівників. За нашими оцінками інвестиції у мусі 3,5 млн грн. на придбання нового комбайну та поточних витрат на вирозування продукції рослинництва каталі дує дохід у сумі 20,7 млн грн., а інвестиції у мсумі 100 тис грн. у переробку власної сировини дозволять додатково отримати 506 тис. грн. у форматі грошового потоку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеев В. М. Науково-практичні підходи до формування сучасного кадрового потенціалу у сфері державного управління. *Університетські наукові записки*. 2015. № 1. С. 328-337. URL:: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2015_1_35
2. Антощенкова В. В. Експортний потенціал молокопродуктового сектору України. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2015. Вип. 162. С. 72-80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhdtusg_2015_162_11
3. Баранець Г. В. Сценарний підхід в управлінні логістичним потенціалом підприємства. *Економічний форум*. 2015. № 2. С. 166-173. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2015_2_29
4. Большенко С. Ф. Визначення конкурентних позицій трудового потенціалу регіону: методичний аспект. *Часопис економічних реформ*. 2015. № 1. С. 126-131. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Cher_2015_1_22
5. Волкова А. В. Підходи щодо формування конкурентного потенціалу торгових марок на прикладі противиразкових препаратів. *Фармацевтичний часопис*. 2015. № 1. С. 85-89. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Phch_2015_1_18
6. Волошин І. М., Ненько К. В., Щурокова Р. М. Туристично-рекреаційний потенціал Закарпаття. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія: Географія*. 2015. № 1. С. 124-131. URL:: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPUg_2015_1_21
7. Гайтан В. В. Структурна модернізація економічного та соціального потенціалу пострадянського простору. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 54. С. 137-146. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appol_2015_54_17
8. Гончар О. І. Функціонально-організаційні аспекти управління потенціалом підприємства на засадах синергетики. *Науковий вісник Полісся*. 2015. Вип. 1. С. 77-84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvp_2015_1_14
9. Гросул В. А., Афанасьєва М. В. Бенчмаркінг як інструмент управління конкурентним потенціалом підприємств роздрібної торгівлі.

Бізнес Інформ. 2015. № 1. С. 353-357. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2015_1_59

10. Гудзь О. Є. Діагностика та управління фінансовим потенціалом підприємства. *Облік і фінанси*. 2015. № 1. С. 71-76. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2015_1_12

11. Дзюбенко Т. Г. Потенціал внутрішнього водного транспорту України в системі зернової логістики. *Економіка АПК*. 2015. № 2. С. 100-104. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2015_2_17.

12. Ємельянов О., Лесик Л., Висоцький А. Теоретичні засади формування та оцінювання виробничо-збутового потенціалу машинобудівних підприємств. *Бізнес Інформ*. 2015. № 1. С. 124-130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2015_1_20.

13. Кармаліта М. В. Використання наукового потенціалу у становленні сучасної правової системи. *Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2015. Вип. 1. С. 207-212. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/muvnudp_2015_1_35

14. Кільчинський О. О., Скрипка В. І. Узагальнене інтегральне перетворення Мелера-Фока в задачах теорії потенціалу для двопорожнинного гіперболоїда *Водний транспорт*. 2015. Вип. 1. С. 170-174. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vodt_2015_1_30

15. Коваленко О. Моделювання параметрів ефективної реалізації маркетинго-інноваційних технологій нарощення потенціалу інноваційного ринку авіатоварів. *Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту. Сер. : Економіка і управління*. 2015. Вип. 31. С. 149-158. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpdetut_eiu_2015_31_18

16. Ковбатюк М. В. Формування креативного потенціалу на підприємстві. *Водний транспорт*. 2015. Вип. 1. С. 84-90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vodt_2015_1_16

17. Костирко Р. О., Середа О. О. Аналіз впливу фінансових інструментів на формування інвестиційного потенціалу в економіці України *Часопис*

економічних реформ. 2015. № 1. С. 68-75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Cher_2015_1_13

18. Кравець О. Ю., Саллі С. В., Бондаренко Г. В. Інструментарій управління збалансованим функціонуванням паливно-енергетичного комплексу з урахуванням виробничого потенціалу вуглевидобувних підприємств України. *Економічний форум.* 2015. № 2. С. 203-209. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2015_2_34

19. Кравцова А. В. Етимологічна сутність «соціально-економічного потенціалу» підприємств туристичної галузі. *Економічний форум.* 2015. № 2. С. 209-216. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2015_2_35

20. Кутідзе Л. С. Проблеми побудови механізмів диверсифікації експортного потенціалу регіону. Технологічний аудит та резерви виробництва. 2015. № 1(7). С. 32-36. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tatrv_2015_1\(7\)_8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tatrv_2015_1(7)_8)

21. Левченко О., Щелкунов В. Фактори впливу на управління логістичним потенціалом підприємств залізничного транспорту. *Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту. Сер. : Економіка і управління.* 2015. Вип. 31. С. 91-99. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpdetut_eiu_2015_31_11

22. Лозовський О. М. Основні тенденції формування експортного потенціалу олійно-жирової галузі України в умовах фінансової нестабільності. *Економічний форум.* 2015. № 2. С. 90-98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2015_2_16

23. Назарчук А. А. Фотосинтетичний потенціал сої залежно від інокуляції насіння, фону живлення та сорту в умовах Степу України. *Вісник аграрної науки Причорномор'я.* 2015. Вип. 1. С. 144-151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vanp_2015_1_19

24. Олефір В. О. Дослідження особистісного потенціалу методом моделювання структурними рівняннями. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія.* 2015. Вип. 50. С. 152-166. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_psychol_2015_50_19

25. Онегіна В. М., Луньова В. А. Інноваційний потенціал підприємств та державна політика. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2015. Вип. 161. С. 50-59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhdtusg_2015_161_8

26. Онищук В. Концептуально-методичний підхід до формування економічного потенціалу промислового підприємства. *Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту. Сер.: Економіка і управління*. 2015. Вип. 31. С. 246-251. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpdetut_eiu_2015_31_28

27. Піняга Н. О. Підвищення ефективності державного впливу на формування ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств Львівщини *Збалансоване природокористування*. 2015. № 1. С. 35-39. URL:: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Zp_2015_1_10

28. Потрашкова Л. В. Оцінка потенціалу підприємства в умовах ризику та невизначеності. *Управління розвитком*. 2015. № 2. С. 81-86. URL:: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uproz_2015_2_16

29. Ревіна О. М. Складові механізми ефективного управління людським потенціалом підприємств залізничного транспорту. *Економічний форум*. 2015. № 2. С. 232-240. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2015_2_39

30. Репіна І. М., Андрющенко В. В., Гнедько К. Б. Енергонезалежність України: аналіз потенціалу нафтогазових регіонів. *Управління розвитком*. 2015. № 2. С. 25-32. URL:: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uproz_2015_2_6

31. Рзаєва Т. Г. Проблеми залучення інвестицій та розвитку експортного потенціалу малого і середнього підприємництва хмельницької області. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2015. № 1. С. 193-198. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2015_1_37

32. Садовська І. Б. Облікове забезпечення в системі стратегічного управління трудовим потенціалом аграрних підприємств. *Економічний форум*. 2015. № 1. С. 268-276. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2015_1_46.

33. Саух І. В. Фінансовий потенціал підприємства: принципи та особливості його формування. *Бізнес Інформ*. 2015. № 1. С. 258-262. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2015_1_42.

34. Скібіцький О. М. Нові компетенції співробітників і нові ролі кадрових служб у формуванні людського потенціалу в умовах упровадження інновацій. *Економіка розвитку*. 2015. № 1. С. 93-98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecro_2015_1_16

35. Тараріко О. Г., Сиротенко О. В., Ільєнко Т. В., Кучма Т. Л. Збалансоване управління природно-ресурсним потенціалом агросфери України за принципами конвенцій Ріо *Агроекологічний журнал*. 2015. № 1. С. 21-36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrog_2015_1_4

36. Тищенко В. Ф. Визначення впливу потенціалу публічно-приватного партнерства на економіку знань. *Фінансовий простір*. 2015. № 1. С. 274-282. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fin_pr_2015_1_37

37. Трусова Н. В. Макроекономічний аналіз факторів формування фінансового потенціалу сільського господарства. *Облік і фінанси*. 2015. № 1. С. 120-125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2015_1_20

38. Ужва А. М. Регіональні аспекти формування і використання трудового потенціалу. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2015. Вип. 162. С. 280-285. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhdtusg_2015_162_38

39. Фетеску С. А. Проліферативний потенціал при гіперпластичних процесах ендометрію та методи його оцінки. *Вісник проблем біології і медицини*. 2015. Вип. 2(3). С. 342-346. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vpbm_2015_2\(3\)_76](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vpbm_2015_2(3)_76)

40. Харченко Г., Дерева М. Формування інноваційного потенціалу сільськогосподарських підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2015. № 1. С. 165-167. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2015_1_31

41. Хтема А. В., Хтема В. М. Оцінка сучасного вуглеводневого потенціалу гідродинамічної пастки рециркуляційного типу за допомогою геоінформаційного робота. *Геоінформатика*. 2015. № 1. С. 41-55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/geoinf_2015_1_5

42. Чумаченко С. М., Пісня Л. А., Черепньов І. А. Впровадження вітроенергетичного потенціалу України для середнього та малого бізнесу

АПК. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2015. Вип. 156. С. 626-635. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhdtusg_2015_156_96

43. Шарко М. Нове бачення проблем управління потенціалом підприємства. Гончар О. І. Актуалізація управління потенціалом підприємства за умов євроінтеграції: монографія / О. І. Гончар. Хмельницький: ХНУ, 2015. 324 с. / М. Шарко. // *Економіст*. 2015. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2015_2_16.

44. Шишпанова Н. О. Вплив демографічної ситуації на відтворення трудового потенціалу сільських територій. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2015. Вип. 1. С. 85-92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vanp_2015_1_11

45. Ярош Я. Д., Кухарець М. М. Оцінка потенціалу сировини рослинного походження для теплових потреб в Україні за 2018 рік. *Наукові горизонти*. 2019. № 3. С. 38–47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhnau_2019_3_7.

ДОДАТКИ